
De positie van het slachtoffer in ontwikkeling: een onderzoek naar het onbeperkte spreekrecht

‘Een praktijkgericht onderzoek inzake het per 1 juli 2016 in werking getreden onbeperkte spreekrecht van het slachtoffer en de gevolgen hiervan voor de procesgang ter terechtzitting van de strafzaken bij Rechtbank Oost-Brabant.’

Student: Ilse van Dalen
Studentnummer: 2040925
Opleiding: HBO-Rechten
Onderwijsinstelling: Juridische Hogeschool Avans-Fontys te Tilburg
Afstudeerorganisatie: Rechtbank Oost-Brabant
Stagementor: Mw. mr. C.M.E. Bakker-Philippens
Eerste begeleider: Mw. mr. S.D. Adjiembaks
Tweede begeleider: Mw. mr. M.M.J. van den Haspel
Afstudeerperiode: september 2016 – januari 2017
Vakgebied: Strafrecht
Tilburg, 10 januari 2017

De positie van het slachtoffer in ontwikkeling: een onderzoek naar het onbeperkte spreekrecht

‘Een praktijkgericht onderzoek inzake het per 1 juli 2016 in werking getreden onbeperkte spreekrecht van het slachtoffer en de gevolgen hiervan voor de procesgang ter terechtzitting van de strafzaken bij Rechtbank Oost-Brabant.’

Student: Ilse van Dalen
Studentnummer: 2040925
Opleiding: HBO-Rechten
Onderwijsinstelling: Juridische Hogeschool Avans-Fontys te Tilburg
Afstudeerorganisatie: Rechtbank Oost-Brabant
Stagementor: Mw. mr. C.M.E. Bakker-Philippens
Eerste begeleider: Mw. mr. S.D. Adjiembaks
Tweede begeleider: Mw. mr. M.M.J. van den Haspel
Afstudeerperiode: september 2016 – januari 2017
Vakgebied: Strafrecht
Tilburg, 10 januari 2017

Voorwoord

Voor u ligt mijn afstudeerscriptie *‘De positie van het slachtoffer in ontwikkeling: een onderzoek naar het onbeperkte spreekrecht’*, die ik in het kader van de afronding van mijn opleiding aan de Juridische Hogeschool Avans-Fontys heb geschreven. Dit onderzoeksrapport is de afsluiting van een veertien weken durende afstudeerstage bij Rechtbank Oost-Brabant, die ik met veel plezier heb vervuld. De aanleiding voor het schrijven van deze scriptie is de verandering van het beperkte spreekrecht voor slachtoffers naar het onbeperkte spreekrecht voor slachtoffers ter terechtzitting. In samenspraak met mijn afstudeerdocente mw. mr. S.D. Adjiembaks en afstudeermentor mw. mr. C. M. E. Bakker-Philippens, ben ik gaan onderzoeken wat de (mogelijke) gevolgen van het onbeperkte spreekrecht zijn voor de strafzaken die lopen bij opdrachtgever Rechtbank Oost-Brabant. Het schrijven van de afstudeerscriptie is een echte uitdaging gebleken. Dit komt mede door de nieuwheid en de complexiteit van het onderwerp.

Graag maak ik gebruik van de mogelijkheid om een aantal personen te bedanken die hebben bijgedragen aan de totstandkoming van mijn scriptie. Allereerst wil ik Rechtbank Oost-Brabant bedanken dat ik mijn afstudeerstage hier heb mogen doorlopen. Verder wil ik mijn afstudeermentor mw. mr. C.M.E. Bakker-Philippens en mijn stagedocenten mw. mr. S.D. Adjiembaks en mw. mr. M.M.J. van den Haspel bedanken, voor de begeleiding en de feedback. Tevens wil ik de zeven strafrechters bedanken, welke ik ondanks hun drukke werkschema uitgebreid mocht interviewen. Deze interviews zijn erg waardevol geweest voor dit onderzoeksrapport. Ook wil ik mijn broer M. van Dalen en dhr. mr. C.A. Mandemakers bedanken voor de feedback, nuttige tips en het doorlezen van mijn scriptie.

Tot slot wil ik in het bijzonder mijn ouders en mijn vriend bedanken voor hun onvoorwaardelijk steun en vertrouwen dat ze altijd in mij hebben gehad, ook op de momenten als ik het even niet meer zag zitten.

Ik wens u veel leesplezier!

Ilse van Dalen

Tilburg, 10 januari 2017

Inhoudsopgave

Samenvatting

Lijst met afkortingen

Hoofdstuk 1: Inleiding.....	7
§1.1 Probleembeschrijving.....	7
§1.2 Centrale vraag.....	8
§1.3 Doelstelling.....	8
§1.4 Deelvragen.....	9
§1.5 Verantwoording.....	9
§1.6 Leeswijzer.....	11
Hoofdstuk 2: Het slachtoffer.....	12
§2.1: Wie is het slachtoffer.....	12
§2.2: De nabestaanden als slachtoffer.....	12
§2.3: De bevoegdheden van het slachtoffer.....	13
§2.3.1: Op eigen initiatief.....	13
§2.3.2: Op het verzoek van het OM en/of de verdediging.....	15
§2.4: Tussenconclusie.....	15
Hoofdstuk 3: De positie van het slachtoffer vanuit historisch perspectief.....	16
§3.1: Vooroorlogse ontwikkelingen.....	16
§3.2: Naoorlogse ontwikkelingen.....	16
§3.3: De ontwikkelingen vanaf de jaren '80.....	16
§3.3.1: Richtlijn Vaillant.....	17
§3.3.2: De Wet Terwee.....	17
§3.4: De ontwikkelingen vanaf 2000.....	18
§3.4.1: De schriftelijke slachtofferverklaring.....	18
§3.4.2: Het spreekrecht.....	18
§3.5: De ontwikkelingen vanaf 2010.....	21
§3.5.1: Wet Versterking Positie Slachtoffers.....	21
§3.5.2: Wet uitbreiding spreekrecht.....	24
§3.6: De positie van het slachtoffer anno 2016: het onbeperkte spreekrecht.....	25
§3.7: Tussenconclusie.....	29
Hoofdstuk 4: In werkelijkheid.....	30
§4.1: Het onbeperkte spreekrecht in de praktijk.....	30
§4.2: De strafrechters en het onbeperkte spreekrecht.....	33
§4.3: Tussenconclusie.....	37
Hoofdstuk 5: Conclusies en aanbevelingen.....	38
§5.1: Conclusies.....	38
§5.2: Aanbevelingen.....	40
Literatuur- en bronnenlijst.....	41
Bijlage 1:	Observatietabellen
Bijlage 2:	Schema verwerking observatietabellen
Bijlage 3:	Interview Rechter 1
Bijlage 4:	Interview Rechter 2
Bijlage 5:	Interview Rechter 3
Bijlage 6:	Interview Rechter 4
Bijlage 7:	Interview Rechter 5
Bijlage 8:	Interview Rechter 6
Bijlage 9:	Interview Rechter 7
Bijlage 10:	Schema verwerking interviews
Bijlage 11:	Interview medewerker Slachtofferhulp Nederland

Samenvatting

Dit rapport is het resultaat van een onderzoek naar het onbeperkte spreekrecht van het slachtoffer ter terechtzitting, geschreven in opdracht van Rechtbank Oost-Brabant. De volgende vraag staat centraal in dit rapport: *“Welke aanbevelingen vloeien voort uit een praktijkgericht onderzoek naar de (mogelijke) gevolgen van het onbeperkte spreekrecht in relatie tot de procesgang van de strafzaken die lopen bij Rechtbank Oost-Brabant?”*

Uit onderzoek blijkt dat degene die als rechtstreeks gevolg van een strafbaar feit vermogensschade of ander nadeel heeft ondervonden, aangemerkt wordt als slachtoffer. Bepaald is wanneer het rechtstreekse slachtoffer is komen te overlijden, diens nabestaanden ook als slachtoffer worden aangemerkt.

Verder blijkt dat de positie van het slachtoffer door de jaren heen is versterkt, van geen rechten voor het slachtoffer, naar veel rechten.

- Het slachtoffer kan sinds 2004 een schriftelijke slachtofferverklaring laten opstellen en toevoegen aan het strafdossier.
- Het spreekrecht kan sinds 2005 uitgeoefend worden wanneer sprake is van een strafbaar feit waarop naar de wettelijke omschrijving een gevangenisstraf van acht jaar of meer staat of één van de door de wet aangewezen gevallen. Middels het spreekrecht kunnen slachtoffers ter terechtzitting spreken over welke gevolgen het strafbare feit bij hen teweeg heeft gebracht.
- Verder heeft het slachtoffer sinds de invoering van de Wet Versterking Positie Slachtoffers in 2011, een eigen titel in het Wetboek van Strafvordering, waarin de rechten van het slachtoffer zijn gebundeld en uitgebreid.
- Dankzij de Wet uitbreiding spreekrecht in 2012, kunnen naast de levensgezel van het overleden slachtoffer, maximaal drie nabestaanden het spreekrecht ter terechtzitting uitoefenen en is het toegestaan dat een vertegenwoordigde, in de gevallen dat een slachtoffer niet in staat is zelf te spreken, mag spreken.
- Tot slot is sinds 1 juli 2016 het basis spreekrecht van het slachtoffer uitgebreid naar een onbeperkt spreekrecht, waarin slachtoffers en nabestaanden ter terechtzitting, naast de gevolgen die het delict bij hen teweeg heeft gebracht, mag spreken over, de mogelijke bewezenverklaring, het strafbare feit, de schuld van de verdachte(n) en de strafmaat.

Tot slot komt naar voren dat het onbeperkte spreekrecht tot op heden weinig inhoudelijke en processuele gevolgen met zich meebrengt. De belangrijkste punten die naar voren komen uit de observaties en de interviews zijn:

- Het doel van het onbeperkte spreekrecht komt niet tot zijn recht: de spreekgerechtigden maken tot op heden, door de werkwijze van SHN, weinig gebruik van het onbeperkte deel van het spreekrecht.
- Geen enkele spreekgerechtigde is naar aanleiding van het onbeperkte spreekrecht, ter terechtzitting beëdigd als getuige.
- De duur van het spreekrecht heeft geen gevolgen voor de procesgang ter terechtzitting.
- De schriftelijke slachtofferverklaringen en andere vorderingen worden volgens de rechters, door SHN te laat ingediend.
- Alle strafrechters hebben bezwaar tegen de wetgeving van het onbeperkte spreekrecht. De rechters zijn van mening dat het spreekrecht bij het oude had moeten blijven: spreken over de gevolgen.
- Het onbeperkte spreekrecht heeft volgens de rechters geen invloed op de beslissing, het spreken over de gevolgen kan daarentegen wel van invloed zijn op de beslissing.

Het is daarom gewenst dat Rechtbank Oost-Brabant in de toekomst anticipeert op het onbeperkte spreekrecht, in gesprek gaat met SHN over de werkwijze die zij hanteren met betrekking tot het onbeperkte spreekrecht en het onbeperkte spreekrecht door spreekgerechtigden bij voorkeur voor het requisitoir van de OvJ laten uitvoeren.

Lijst met Afkortingen

BW	Burgerlijk Wetboek
CJIB	Centraal Justitieel Incassobureau
HR	Hoge Raad der Nederlanden
jo.	juncto
MK	meervoudige kamer
MvT	Memorie van Toelichting
OM	Openbaar Ministerie
OvJ	officier van justitie
Rb.	Rechtbank
RvS	Raad van State
SHN	Slachtofferhulp Nederland
Sr	Wetboek van Strafrecht
SSV	Schriftelijke Slachtofferverklaring
Stb.	Staatsblad
Stct.	Staatscourant
Sv	Wetboek van Strafvordering
TII	Tenlastelegging
WODC	Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum
Wvps	Wet versterking positie slachtoffers
WW 1994	Wegenverkeerswet 1994

Hoofdstuk 1: Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het onderzoeksonderwerp geïntroduceerd. Het onderwerp wordt afgebakend door middel van de probleembeschrijving, de centrale vraag, de deelvragen, de doelstelling van dit onderzoeksrapport en tot slot de verantwoording.

§1.1 Probleembeschrijving

*“Het beleid voor slachtoffers van misdrijven heeft sinds de jaren '70 van de vorige eeuw een grote ontwikkeling doorgemaakt. Waar het slachtoffer dertig jaar geleden met recht de vergeten figuur van het strafrechtelijk systeem kon worden genoemd, doet een dergelijke beschrijving de huidige werkelijkheid geen recht aan”.*¹ Het Nederlandse strafprocesrecht kende historisch gezien, een dadergericht rechtssysteem.² De verdachte was als enige van belang tijdens het onderzoek ter terechtzitting. Het slachtoffer daarentegen, speelde een kleine tot geen rol binnen het strafproces. Men was er bang voor, dat de rol van het slachtoffer, het eerlijke proces voor de verdachte in gevaar zou brengen. Er werd daarom weinig aandacht besteed aan de rechten en belangen van het slachtoffer en daar moest verandering in komen.

Afgelopen decennia zijn er nogal wat ontwikkelingen geweest op het gebied van de slachtofferrechten. Deze ontwikkelingen hebben geresulteerd in diverse beleidsontwikkelingen en vernieuwingen van wet- en regelgeving.³ Het slachtoffer kreeg namelijk een steeds aanzienlijkere rol tijdens het onderzoek ter terechtzitting. Sinds 1 mei 2004 bestaat de mogelijkheid voor slachtoffers om een schriftelijke slachtofferverklaring over de gevolgen van het delict op te stellen. De schriftelijke slachtofferverklaring wordt in het strafdossier gevoegd.

Op 1 januari 2005 werd het spreekrecht voor slachtoffers en nabestaanden voor het eerst geïntroduceerd in de Nederlandse wetgeving. Slachtoffers van ernstige misdrijven, waar acht jaar of meer gevangenisstraf voor kan worden gegeven (en een aantal andere in de wet genoemde misdrijven, zoals bepaalde zedenmisdrijven, stalking, bedreiging of een verkeersongeval met dood of ernstig lichamelijk letsel tot gevolg) kregen een grotere rol in het strafproces. De slachtoffers kregen nu voor het eerst de mogelijkheid om daadwerkelijk op openbare terechtzitting te spreken over welke gevolgen het tenlastegelegde feit bij hen teweeg heeft gebracht. Dit is de beperkte vorm van het spreekrecht omdat slachtoffers ter terechtzitting enkel mochten spreken over de gevolgen van het strafbare feit. Slachtoffers mochten zich vooral niet uit laten over andere zaken, zoals het bewijs, de verdachte of de strafmaat.

De schriftelijke slachtofferverklaring kan fungeren als volwaardig alternatief voor slachtoffers die zelf geen gebruik wensen te maken van het spreekrecht, maar wel de officier van justitie (hierna: OvJ) en de rechter willen informeren over de gevolgen die het misdrijf heeft gehad.⁴ Een combinatie van beide is ook mogelijk.⁵ Het slachtoffer kan zelf bepalen van welke rechten en/of diensten hij gebruik maakt en krijgt daarbij ondersteuning van Slachtofferhulp Nederland.

De positie van het slachtoffer bleef zich ontwikkelen: in 2011 is de Wet Versterking Positie Slachtoffers in werking getreden. Met deze wet heeft het slachtoffer een zelfstandige positie met eigen rechten en bevoegdheden gekregen in het strafprocesrecht. De voorschotregeling werd geïntroduceerd en de verstrekking van informatie aan het slachtoffer werd door middel van deze wet verbeterd.

¹ Groenhuijsen, Pemberton & Lens 2010.

² ‘Wat mag een slachtoffer verwachten van de overheid? Spelregels voor het omgaan met slachtoffers’, *Slachtofferhulp Nederland*, 12 december 2012, slachtofferhulp.nl (zoek op: slachtofferrechten).

³ Significant onderzoek 2014.

⁴ ‘Aanwijzing spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring’, wetten.overheid.nl (zoek op *achtergrond spreekrecht*).

⁵ Slachtofferhulp Nederland, folder *Spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring*. Deze folder is bedoeld om slachtoffer te informeren inzake het spreekrecht en kan worden beschouwd als een richtlijn.

In 2012 werd de Wet uitbreiding spreekrecht aangenomen. Deze wet zorgde ervoor dat de kring van spreekgerechtigden van het spreekrecht werd uitgebreid. De uitbreiding bevatte in het bijzonder het spreekrecht van nabestaanden en een nieuwe kring van spreekgerechtigden voor personen die vanwege hun jeugdige leeftijd of feitelijke toestand niet in staat zijn om zelf van het spreekrecht gebruik te maken. Dankzij de Wet uitbreiding spreekrecht kunnen nu meer dan één nabestaande gebruik maken van het spreekrecht.

De beschreven ontwikkelingslijn van de positie van het slachtoffer heeft geleid tot de huidige situatie. Er is op 12 november 2014 een wetsvoorstel ingediend die in het Wetboek van Strafvordering het huidige beperkte spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden van ernstige misdrijven aanvult tot een onbeperkt spreekrecht. Het onbeperkte spreekrecht houdt in dat slachtoffers voortaan mogen spreken over het strafbare feit, de mogelijke bewezenverklaring, de schuld van de verdachte(n), het bewijs en strafmaat. Op 1 juli 2016 is deze wet officieel in werking getreden in de Nederlandse wetgeving. De regering heeft met deze wet als doel, de positie van het slachtoffer tijdens het strafproces te versterken. De Raad voor de Rechtspraak adviseerde eerder over het wetsvoorstel. In dat wetgevingsadvies zei de Raad dat hij ondanks een aantal kritische kanttekeningen, voorstander is van een grotere rol voor het slachtoffer tijdens de terechtzitting.⁶

Het onbeperkte spreekrecht laat slachtoffers vrij in het spreken. In de wet⁷ staan geen vereisten inzake de inhoud van het spreken of de hoedanigheid van het spreken. Wat wel wettelijk staat vastgelegd is dat er naast de partner van het overleden slachtoffer, maximaal drie nabestaanden gebruik mogen maken van het spreekrecht.⁸ Maar mogen zij ook namens iemand spreken? En zo ja, namens hoeveel personen en namens wie precies? Als een slachtoffer al 45 minuten aan het woord is, maar constant in de herhaling valt, kan een rechter daar dan op anticiperen?

Door langdurig spreken is het mogelijk dat de zittingsplanning in gevaar komt. Rechtszaken worden zes weken van te voren ingepland en aangezien de wet naast het maximum personen geen bepalingen oplegt aan het onbeperkte spreekrecht, hoe kan een rechter hier dan het beste mee omgaan? In hoeverre kan de rechtbank en/of kunnen de rechters hierop anticiperen? Welke rol heeft Slachtofferhulp Nederland in het onbeperkte spreekrecht?

In dit onderzoeksrapport worden, naar aanleiding van onderzoek bij Rechtbank Oost-Brabant, de (mogelijke) gevolgen van het onbeperkte spreekrecht voor het onderzoek ter terechtzitting in kaart gebracht.

§1.2 Centrale vraag

Voorgaande probleembeschrijving leidt tot de volgende centrale vraag die de rode draad zal vormen in mijn onderzoek:

“Welke aanbevelingen vloeien voort uit een praktijkgericht onderzoek naar de (mogelijke) gevolgen van het onbeperkte spreekrecht in relatie tot de procesgang van de strafzaken die lopen bij Rechtbank Oost-Brabant?”

§1.3 Doelstelling

Op 10 januari 2017 wordt een onderzoeksrapport opgeleverd met aanbevelingen gebaseerd op een praktijkgericht juridisch onderzoek naar de (mogelijke) gevolgen van het onbeperkte spreekrecht ten aanzien van de procesgang van Rechtbank Oost-Brabant, door middel van het schetsen van het juridisch kader omtrent het onbeperkte spreekrecht, om vervolgens te onderzoeken hoe dit ten uitvoer wordt gelegd in de praktijk. Aan de hand van onderzoeksresultaten zullen er conclusies en aanbevelingen worden geschreven. Hierdoor krijgt Rechtbank Oost-Brabant inzicht in de praktijkgevolgen van het onbeperkte spreekrecht in relatie tot de procesgang en hoe zij hier het beste mee kan omgaan.

⁶ Onbeperkt spreekrecht slachtoffers en nabestaanden, Rechtspraak: 1 juli 2016, rechtspraak.nl (zoek op: onbeperkt spreekrecht).

⁷ Artikel 51e Sv.

⁸ Artikel 51e lid 4 sub b Sv.

§1.4 Deelvragen

Om antwoord te geven op de centrale vraag, zullen onderstaande deelvragen worden behandeld:

1. Wie is het slachtoffer?
2. Hoe wordt de positie van het slachtoffer ontwikkeld vanuit historisch perspectief?
3. Hoe komt het onbeperkte spreekrecht tot uiting in de praktijk?
 - I. Hoe functioneert het onbeperkte spreekrecht tot op heden in de praktijk?
 - II. Wat is de visie van de strafrechters met betrekking tot het onbeperkte spreekrecht?

§1.5 Verantwoording

Met betrekking tot de problematiek is er ervoor gekozen voor de ‘werkt-dit’ vraagstelling. Om de centrale vraag te beantwoorden zal er zowel onderzoek worden gedaan naar het recht als onderzoek naar de praktijk. Voor het onderzoek naar het recht is gebruik gemaakt van rechtsbronnen- en literatuuronderzoek. Dit komt voornamelijk voor in hoofdstuk 2 en hoofdstuk 3. Daarnaast is uitgegaan van de oude en de huidige wetgeving van de slachtofferrechten, op basis hiervan is de ontwikkelingslijn beschreven. De nieuwe wetgeving wordt vergeleken met de oude wetgeving. Ook de bijbehorende parlementaire stukken worden hierbij geraadpleegd.

Voor het rechtsbronnen- en literatuuronderzoek is onder andere gebruik gemaakt van het handboek “Slachtoffer en de rechtspraak. Handleiding voor de strafrechtspraktijk”, “Het Nederlands strafprocesrecht – Corstens & Borgers”, “Inleiding in het Nederlandse recht – Verheugt” en van andere betrouwbare literatuur en (vak)artikelen.

Deelvraag 1	Bronnen en methoden:
Wie is het slachtoffer?	Op basis van rechtsbronnen- en literatuuronderzoek ga ik (de definitie van) het slachtoffer belichten. Hiervoor gebruik ik o.a.: - Artikelen; - Kamerstukken; - Wetgeving; - Rapporten; - Vakliteratuur.

Deelvraag 2	Bronnen en methoden:
Hoe wordt de positie van het slachtoffer ontwikkeld vanuit historisch perspectief?	Op basis van rechtsbronnen- en literatuuronderzoek ga ik de historische en de huidige situatie rondom de positie van het slachtoffer belichten. Hiervoor gebruik ik o.a.: - Artikelen; - Kamerstukken; - Wetgeving; - Rapporten; - Vakliteratuur;

Voor het praktische deel van dit onderzoek is gebruik gemaakt van empirisch onderzoek, hierbij is gebruik gemaakt van kwalitatieve onderzoeksmethode, dit is namelijk gericht op het in kaart brengen van cijfers. Dit is gedaan middels survey (vragenlijstonderzoek). Er is hiervoor gekozen omdat het praktische gedeelte van het onderzoek gericht is op het bestuderen en het inzichtelijk maken van het onbeperkte spreekrecht.⁹

Door combinatie van waarneming op locatie, het voeren van gesprekken en het bestuderen van rechtsbronnen en literatuur wordt er inzicht verkregen in de wijze waarop het onbeperkte spreekrecht zich voltrekt binnen de Rechtbank Oost-Brabant. Er wordt gesproken van

⁹ Van Schaaijk 2011.

triangulatie (casestudy), wanneer de gegevens vanuit verschillende invalshoeken en met verschillende methoden verzameld worden, hierdoor krijgt men een vollediger beeld van het onbeperkte spreekrecht en kan men een diepgaand inzicht krijgen in de wijze waarop bepaalde processen rondom het onbeperkte spreekrecht zich in de praktijk voltrekken.

- Waarnemen op locatie: dit wordt gedaan middels het bijwonen van rechtszaken waarbij sprake is van (onbeperkte) spreekrecht.
- Het voeren van gesprekken: dit wordt gedaan middels het afnemen van interviews met strafrechters.

In hoofdstuk 4 worden de uitkomsten van de observaties en de interviews naast elkaar gelegd en hiervan worden de bevindingen beschreven. Vervolgens wordt het juridisch kader naast het praktisch kader gelegd en hieruit zullen de conclusies en aanbevelingen voortvloeien.

Deelvraag 3	Bronnen en methoden:
Hoe komt het onbeperkte spreekrecht tot uiting in de praktijk? I. Hoe functioneert het onbeperkte spreekrecht in de praktijk?	Waarnemen op locatie: dit wordt gedaan middels het bijwonen van rechtszaken waarbij sprake is van (onbeperkte) spreekrecht. Ik zal tien rechtszaken bijwonen waarbij sprake is van het spreekrecht. Tijdens het bijwonen van de rechtszaken wordt een tabel ingevuld waarbij onder andere wordt let op de volgende punten: - Wat is de datum? - Welke rechters zitten voor? - Wat is het omschreven feit op de tenlastelegging? - Is de verdachte aanwezig? - Is het slachtoffer aanwezig? - Wat is de rol van het slachtoffer? - Heeft het slachtoffer bijstand? - Hoe wordt het spreekrecht uitgeoefend? - Door wie werd het spreekrecht uitgeoefend? - Wat is de duur van het spreekrecht - Wordt er in het spreekrecht gesproken over de gevolgen van het delict? - Wordt er in het spreekrecht gesproken over het bewijs? - Wordt er in het spreekrecht gesproken over de schuld van verdachte? - Wordt er in het spreekrecht gesproken over de strafmaat? - Is het spreekrecht beperkt of onbeperkt? - Wordt het slachtoffer naar aanleiding van het spreekrecht beëdigd als getuige? - Hoe verhoudt de strafeis van de OvJ zich ten opzichte van de strafmaat van het slachtoffer - Wordt er in het vonnis verwezen naar de SSV, dan wel het slachtoffer / nabestaande(n)? In dit deel van het praktijkhoofdstuk worden tien rechtszaken geobserveerd en geanalyseerd, de verbanden of juist de afwijkingen worden eruit gehaald en besproken. Deze punten zijn van belang omdat daarop geanticipeerd kan worden in de conclusies en aanbevelingen. Daarnaast relateren de punten aan de centrale vraag omdat op deze manier de gevolgen van het onbeperkte spreekrecht m.b.t. de procesgang in kaart wordt gebracht.

Deelvraag 3	Bronnen en methoden:
II. Wat is de visie van de strafrechters met betrekking tot het onbeperkte spreekrecht?	Het voeren van gesprekken: dit wordt gedaan middels het afnemen van interviews met respondenten: strafrechters. Hierbij is bewust gekozen voor de rechters (voorzitters) waarbij de zittingen zijn bijgewoond en geobserveerd. Door het afnemen van interviews wil ik meer inzicht krijgen in het spreekrecht. Voor het uitvoeren van de interviews is gekozen voor een semigestructureerd interview. Door middel van vooraf opgestelde vragen, wordt getracht tot beantwoording van de centrale vraag te komen. Daarnaast bleef er toch voldoende ruimte voor eigen inbreng van de respondent. Tijdens de interviews worden onder andere de volgende vragen gesteld: - In hoeveel zaken heeft u (ongeveer) te maken gehad met het onbeperkte spreekrecht? - Wat zijn uw ervaringen tot nu toe met onbeperkte spreekrecht? - Wat vindt u positief aan het onbeperkte spreekrecht? - Wat vindt u negatief aan het onbeperkte spreekrecht? - Wanneer gaat het onbeperkte spreekrecht volgens u te ver? - Wanneer duurt het onbeperkte spreekrecht volgens u te lang? - Worden vorderingen / de SSV's op tijd ingediend naar uw zin? - Zijn er dingen die u anders zou willen zien m.b.t. het onbeperkte spreekrecht? Op deze manier is getracht om middels vooraf opgestelde vragen tot beantwoording van de centrale vraag te komen, maar bleef er toch voldoende ruimte voor eigen inbreng van de respondent. Er wordt gevraagd naar de ervaringen die de rechters tot zover hebben met het spreekrecht, zijn deze positief of negatief vinden en waarom dan? Wat zien de rechters liever anders m.b.t. het spreekrecht, waar lopen zij tegen aan en waarom? Wat vinden zij lastig aan het onbeperkte spreekrecht? Deze punten zijn van belang omdat daarop geanticipeerd kan worden in de conclusies en aanbevelingen. Daarnaast relateren de punten aan de centrale vraag omdat op deze manier de gevolgen van het onbeperkte spreekrecht m.b.t. de procesgang in kaart wordt gebracht. Om de privacy van de respondenten van Rechtbank Oost-Brabant te waarborgen, zijn de volledige namen geanonimiseerd. De strafrechters zullen worden aangehaald als Rechter 1, Rechter 2, Rechter 3, Rechter 4, Rechter 5, Rechter 6 en Rechter 7.

§1.6 Leeswijzer

Dit onderzoeksrapport bestaat uit vijf hoofdstukken, DE hoofdstukken zijn op basis van de deelvragen ingedeeld. In het eerste hoofdstuk is het onderzoeksonderwerp geïntroduceerd en afgebakend middels de probleembeschrijving, centrale vraag, deelvragen, doelstelling en verantwoording. In het tweede hoofdstuk wordt het slachtoffer en zijn hoedanigheden besproken. Vervolgens wordt in het derde hoofdstuk de historische ontwikkelingslijn omtrent de positie van het slachtoffer beschreven. In vierde hoofdstuk worden de praktijkbevindingen: observaties en interviews uiteengezet. In het vijfde en laatste hoofdstuk wordt ten slotte antwoord gegeven op de centrale vraag en de deelvragen. Daarnaast worden aanbevelingen gedaan aan Rechtbank Oost-Brabant.

Hoofdstuk 2: Het slachtoffer

In dit hoofdstuk wordt uiteengezet wie als slachtoffer kan worden aangemerkt en wat het wettelijk kader van het slachtoffer is. Daarnaast wordt besproken in welke hoedanigheden het slachtoffer kan optreden in het strafproces.

§2.1: Wie is het slachtoffer?

De afgelopen jaren is er in het strafproces een toenemende aandacht voor het slachtoffer van strafbare feiten. Van oudsher stond de verdachte centraal in ons strafproces: hij is voorwerp van onderzoek en met het uiteindelijk over hem gevelde oordeel is het strafproces ten einde. Maar vanuit menselijk oogpunt is het slachtoffer minstens zo belangrijk.¹⁰ Inmiddels heeft ook het slachtoffer een eigen plaats gekregen in het strafprocesrecht.¹¹

In artikel 51a lid 1 van het Wetboek van Strafvordering is de definitie van het slachtoffer opgenomen, namelijk:

‘Als slachtoffer wordt aangemerkt degene die als rechtstreeks gevolg van een strafbaar feit vermogensschade of ander nadeel heeft ondervonden’.

Uit de definitie is af te leiden dat er twee voorwaarden¹² uit voort vloeien:

- Ten eerste is het vereist dat de persoon schade heeft geleden. Schade kan worden omschreven als: het nadeel dat voor iemand uit een gebeurtenis voortvloeit. De wet maakt onderscheid tussen vermogensschade (materiële schade) en ander nadeel (immateriële schade).¹³ Bij de definitie van het slachtoffer is het niet van belang of deze schade van materiële en/of immateriële aard is.
- Ten tweede is het vereist dat de schade die de persoon heeft geleden een rechtstreeks gevolg is van het strafbare feit (causaliteit). Voor de goede orde moet worden opgemerkt dat het doen van aangifte geen voorwaarde is om als slachtoffer te worden aangemerkt. Ieder persoon die als rechtstreeks gevolg van een strafbaar feit schade lijdt, kan aanspraak maken op de rechten die hem of haar als slachtoffer in het Wetboek van Strafvordering zijn toegekend.¹⁴

Voor de definitie van het slachtoffer is aansluiting gezocht bij artikel 1 van Het Kaderbesluit¹⁵ en artikel 6:95 van het Burgerlijk Wetboek.

§2.2: De nabestaanden als slachtoffer

In de nieuwe Europese richtlijn¹⁶ staat dat wanneer het ‘directe’ slachtoffer is komen te overlijden, diens nabestaanden ook aanspraak kunnen maken op de rechten die het slachtoffer (bij leven) zouden zijn toegekomen. Artikel 51d van het Wetboek van Strafvordering bepaald dat wanneer een nabestaande zich kan voegen als benadeelde partij of wanneer een nabestaande voor het spreekrecht in aanmerking komt, zij dezelfde rechten hebben als een slachtoffer. Dit geldt voor alle rechten in de artikelen 51a, 51b en 51c van het Wetboek van Strafvordering.

Volgens artikel 51d Sv jo. artikel 51e leden 3 en 4 Sv kunnen de volgende personen aanspraak maken op de rechten als bedoeld in artikelen 51a tot en met 51c Sv:

- De echtgenoot, geregistreerd partner dan wel een andere levensgezel van het overleden slachtoffer;

¹⁰ Verheugt 2015, p. 524.

¹¹ Titel IIIa, *Het slachtoffer*, Wetboek van Strafvordering.

¹² Borgers & Corstens 2014, p. 64.

¹³ Langemeijer 2010, p. 126.

¹⁴ Candido e.a. 2013, p. 14.

¹⁵ Kaderbesluit 2001/220/JBZ d.d. 15 maart 2001 *PbEU* 2001, L82/1, 22 maart 2001. Het Kaderbesluit is inmiddels vervangen voor Richtlijn 2012/29/EU, *PbEU* L 315/57 d.d. 14 november 2012.

¹⁶ Richtlijn 2012/29/EU, *PbEU* L 315/57 d.d. 14 november 2012, artikel 2 lid 1 sub a onder II.

- De bloedverwanten in rechte lijn en in de zijlijn tot de vierde graad ingesloten van het overleden slachtoffer;

De volgende personen volgens artikel 51d Sv jo. artikel 51f lid 2 Sv:

- De erfgenamen ter zake van hun onder algemene titel verkregen vordering;
- De personen genoemd in artikel lid 6:108 lid 1 BW (kort gezegd diegenen die (deels) in hun levensonderhoud werden voorzien door de overledene) en;
- De personen genoemd in artikel 6:108 lid 2 BW, zijnde eenieder die de kosten voor de lijkbezorging heeft gedragen.

Bovengenoemde partijen zijn verwerkt in onderstaande tabel:

Graad (t.o.v. overledene)	Bloedverwantschap
1^e graad	- (adoptie)ouder(s); - (adoptie)kind(eren);
2^e graad	- grootouder(s); - kleinkind(eren); - broer(s) en zus(sen);
3^e graad	- overgrootouder(s); - achterkleinkind(eren); - neef en nicht (de kind(eren) van broer(s) en zus(sen)); - oom(s) en tante(s) (de broer(s) en zus(sen) van ouder(s));
4^e graad	- betovergrootouder(s); - achterneef en achternicht (de kleinkind(eren) van broer(s) en zus(sen)); - neef en nicht (de kind(eren) van de broer(s) of zus(sen) van ouder(s)); - oudoom(s) en oudtante(s) (de oom(s) en tante(s) van ouder(s)).

§2.3: De bevoegdheden van het slachtoffer

In welke hoedanigheden kan het slachtoffer een rol spelen in het strafproces? Het slachtoffer komt op diverse momenten in het strafproces naar voren. Allereerst moet gesteld worden dat het slachtoffer een procesdeelnemer is met eigen belangen en bevoegdheden en geen zelfstandige procespartij zoals de verdachte. Een slachtoffer kan op eigen initiatief een rol spelen binnen het strafproces. Dat kan op twee manieren, het slachtoffer kan zich voegen in het strafproces als benadeelde partij en het slachtoffer kan fungeren als aangever. Een slachtoffer kan namelijk:

- aangifte doen;
- in geval van een klachtdelict, een klacht indienen en;
- indien geen (verdere) vervolging plaatsvindt, kan het slachtoffer gebruik maken van de mogelijkheid van beklag over niet of niet-verdere vervolging.

Daarnaast kan een slachtoffer op verzoek van het OM en/of verdediging een rol spelen in het strafproces, namelijk: opgeroepen worden om te verschijnen in de hoedanigheid van getuige.

§2.3.1: Eigen initiatief

Het slachtoffer vs. De benadeelde partij

Ten eerste kan het slachtoffer de positie van benadeelde partij innemen en zich voegen in het strafproces. Het Wetboek van Strafvordering kent de mogelijkheid voor het slachtoffer om zich als benadeelde partij in het strafproces te voegen, om zodoende zijn vordering tot schadevergoeding in te dienen.¹⁷ De vordering tot schadevergoeding wordt ontvankelijk verklaard indien aan de verdachte enige straf of maatregel wordt opgelegd. Wanneer de verdachte wordt vrijgesproken of wordt ontslagen van alle rechtsvervolging, is de benadeelde partij in beginsel niet-ontvankelijk. Door de voeging in het strafproces krijgt de

¹⁷ Artikel 51f tot en met 51g Sv.

civielrechtelijke vordering een strafrechtelijke positie en kan er doorgaans worden volstaan met het voeren van één procedure.¹⁸

De definities ‘slachtoffer’ en ‘benadeelde partij’ lijken erg op elkaar, dat komt omdat Titel IIIA uit boek 1 van het Wetboek van Strafvordering: “De benadeelde partij” is vervangen door een nieuwe titel: “Het slachtoffer”.¹⁹ In artikel 51f lid 1 van het Wetboek van Strafvordering is de definitie van de benadeelde partij opgenomen, namelijk:

“Degene die rechtstreeks schade heeft geleden door een strafbaar feit, kan zich terzake van zijn vordering tot schadevergoeding als benadeelde partij voegen in het strafproces”

Uit bovenstaande blijkt dat de omschrijving van de definitie ‘slachtoffer’ in de kern gelijk is aan de benadeelde partij: te weten degene die rechtstreeks schade heeft geleden door een strafbaar feit. Het begrip rechtstreekse schade duidt op een zodanig verband zijn tussen de geleden schade en het strafbare feit, dat het slachtoffer moet zijn getroffen in het belang dat door de overtreden strafbepaling wordt beschermd. (vgl. HR 11 april 2006²⁰ en HR 22 april 2008²¹). Het gaat hier dus om het slachtoffer zelf.²²

De wetgever heeft met het opnemen van een definitie van het begrip slachtoffer in artikel 51a lid 1 Sv uitdrukkelijk geen wijziging beoogd in de reikwijdte van de mogelijkheid zich op grond van artikel 51f Sv als benadeelde partij in het strafproces te voegen. Wel heeft de wetgever een aantal bevoegdheden, die voorheen uitsluitend aan de benadeelde partij toekwamen, opnieuw in het algemeen geformuleerd voor slachtoffers en nabestaanden.²³

Ondanks het feit dat de begrippen zo op elkaar lijken, zit er een wezenlijk verschil tussen beide. Het slachtoffer is geen zelfstandige procespartij, maar wanneer een slachtoffer schadevergoeding vordert, dan wordt het wel (gedeeltelijk) een procespartij. Het slachtoffer heeft zich dan als benadeelde partij gevoegd in het strafproces.²⁴

Aangever, klachtgerechtigde of klager

Ten tweede kan een slachtoffer optreden als aangever en afhankelijk van de fase in het onderzoek, kan een slachtoffer optreden als klachtgerechtigde of klager.

- Aangifte: een aangifte kan het beste omschreven worden als een kennisgeving dat een strafbaar feit is begaan aan een daartoe bevoegde ambtenaar.²⁵ Niet alleen het slachtoffer is bevoegd om aangifte te doen, ingevolge artikel 161 Sv is iedereen die kennis draagt van een begaan strafbaar feit, bevoegd om daarvan aangifte te doen. Dit houdt in dat wanneer een burger slachtoffer is geworden van een strafbaar feit, men hiervan aangifte kan doen bij de politie. Bij enkele ernstige misdrijven, zoals moord, doodslag en verkrachting, bestaat op grond van artikel 160 lid 1 Sv voor iedereen de verplichting om aangifte te doen. De politie heeft de wettelijke plicht om de aangifte op te nemen.²⁶
- Klachtgerechtigde: de tweede positie die een slachtoffer kan innemen is die van klachtgerechtigde in een klachtdelict, artikel 64 Sr. Het doen van een klacht is in voorkomende gevallen een voorwaarde voor vervolging. Artikel 164 lid 1 Sv definieert de klacht als een aangifte met verzoek tot vervolging. In sommige gevallen kan er namelijk pas worden overgegaan tot strafvervolging indien het slachtoffer een klacht heeft ingediend. Voorbeelden van klachtdelicten zijn: belaging/stalking en bedreiging met

¹⁸ Bijlsma 2011, p. 25.

¹⁹ Slachtofferhulp Nederland 2011, p. 1.

²⁰ HR 11 april 2006, ECLI:NL:HR:2006:AV4007.

²¹ HR 22 april 2008, ECLI:NL:HR:2008:BB7077.

²² Cleiren & Verpalen 2011, p. 179.

²³ Cleiren & Verpalen 2011, p. 195.

²⁴ Meer over de benadeelde partij in paragraaf 3.3.2.

²⁵ Artikel 163 en 165 Sv.

²⁶ Artikel 163 lid 6 jo. artikel 165 lid 1 Sv.

smaad of smaadschrift. De positie van het slachtoffer in geval van klachtdelicten is sterk.²⁷

- Klager: artikel 12 Sv beoogt, wanneer het Openbaar Ministerie (hierna: OM) besluit om niet tot (verdere) vervolging over te gaan, de rechtstreeks belanghebbende zich daarover bij het gerechtshof kan beklagen. Volgens de Hoge Raad²⁸ kan als belanghebbende in de zin van artikel 12 Sv worden aangemerkt: *‘degene die door het achterwege blijven van een strafvervolging wordt getroffen in een belang dat hem bepaaldelijk aangaat’*. Zowel slachtoffers als nabestaanden kunnen rechtstreeks belanghebbende zijn.

§2.3.2: Op het verzoek van het OM en/of de verdediging

Een slachtoffer kan op verzoek van het OM en/of de verdediging opgeroepen worden om te verschijnen in de hoedanigheid van getuige. Vaak is het slachtoffer één van de belangrijkste (oog)getuigen in een strafproces. Bij de beslissing om het slachtoffer als getuige op te roepen houdt de OvJ mede rekening met de belangen van het slachtoffer. Conform artikel 3 Kaderbesluit moet worden gezorgd dat het slachtoffer door de autoriteiten slechts wordt ondervraagd voor zover dit noodzakelijk is voor de strafzaak.²⁹

Ten aanzien van de procedure van het horen van een getuige, tevens zijnde slachtoffer, gelden geen afwijkende regels in het strafproces. Wel zal de voorzitter moeten toezien op een correcte bejegening van het slachtoffer.³⁰ Overigens kan de OvJ weigeren om een getuige op te roepen wanneer de gezondheid of het welzijn van de getuige door het afleggen van een verklaring ter terechtzitting in gevaar wordt gebracht en het voorkomen van dit gevaar zwaarder weegt dan het belang om de getuige ter terechtzitting te ondervragen.³¹ Denk hierbij dan voornamelijk aan slachtoffers van gewelds- en zedenmisdrijven. Zij willen of durven niet op openbare terechtzitting de confrontatie aan te gaan met de verdachte, dit zou kunnen leiden tot secundaire victimisatie (het ‘opnieuw slachtoffer worden’).³²

§2.4: Tussenconclusie

Het slachtoffer is: *“degene die als rechtstreeks gevolg van een strafbaar feit vermogensschade of ander nadeel heeft ondervonden”*. De causaliteit is tussen dat een persoon schade heeft geleden en dat deze schade het rechtstreekse gevolg is van het strafbare feit, is van belang. Het kan zowel om materiële als immateriële schade gaan. Een slachtoffer is een procesdeelnemer met eigen belangen en bevoegdheden en geen zelfstandige procespartij zoals de verdachte. Wanneer het directe slachtoffer is komen te overlijden, kunnen tevens diens nabestaanden als slachtoffer aangemerkt worden en komt hen dezelfde rechten toe als slachtoffer bij leven zouden zijn toegekomen. Een slachtoffer kan optreden als aangever en afhankelijk van de fase in het onderzoek, kan een slachtoffer optreden als klachtgerechtigde of klager. Daarnaast kan het slachtoffer de positie van benadeelde partij innemen en zich voegen in het strafproces. Tot slot kan het slachtoffer opgeroepen worden om te verschijnen in de hoedanigheid van getuige

²⁷ Bijlsma 2011, p. 24.

²⁸ HR 7 maart 1972, NJ 1973, 35.

²⁹ Langemeijer 2010, p. 82.

³⁰ Candido e.a. 2013, p. 72.

³¹ Artikel 264 lid 1 sub b Sv.

³² Meer over secundaire victimisatie in paragraaf 2.4.

Hoofdstuk 3: De positie van het slachtoffer vanuit historisch perspectief

Hoe heeft de positie van het slachtoffer zich ontwikkeld door de tijd? In dit hoofdstuk wordt de historische ontwikkelingslijn van de positie van het slachtoffer beschreven. Tevens wordt in dit hoofdstuk uitgebreid ingegaan op de ontwikkelingen omtrent het (onbeperkte) spreekrecht.

§3.1: Vooroorlogse ontwikkelingen

De rol en positie van het slachtoffer in het strafproces is gedurende lange tijd onderbelicht geweest. Het slachtoffer werd uit het strafrechtelijk domein verbannen met de invoering van het oude Wetboek van Strafvordering in 1838.³³ In 1926 trad het huidige en destijds nieuwe Wetboek van Strafvordering in werking, het slachtoffer had daarin een bescheiden plek.³⁴ Door de wetgever werd het slachtoffer voornamelijk gezien als getuige die behulpzaam diende te zijn bij de waarheidsvinding in het onderzoek van de strafzaak tegen de verdachte.³⁵

Waarom heeft het slachtoffer geen positie in het Wetboek van Strafvordering in 1838 en 1926? Groenhuijsen stelt dat daar drie redenen voor zijn, namelijk:

1. Men was bang dat een grotere rol van het slachtoffer zou leiden tot een te sterke emotionaliteit van het strafproces. Men was bang dat de wraakgevoelens van het slachtoffer ten koste zou gaan van een zakelijke, objectieve berechting van de dader.
2. Men was bang voor het risico dat de waarheidsvinding in het strafproces niet goed zou verlopen als de informanten van de rechter een te groot eigen belang zouden hebben bij de uitkomst van het geding. Het slachtoffer als aangever en getuige had immers een belangrijke rol bij de bewijsvoering.
3. Men wilde voorkomen dat de aandacht van de rechter teveel zou worden afgeleid van de hoofdzaak: het strafgeding. De civielrechtelijke complicaties in verband met schadevergoeding mocht niet groot zijn, want anders zou de strafrechter te weinig zorgvuldig kunnen letten op een behoorlijke afwikkeling van de zaak.³⁶

§3.2: Naoorlogse ontwikkelingen

De afgelopen decennia zijn de rechten van slachtoffers steeds prominenter op de maatschappelijke en politieke agenda komen te staan.³⁷ Na de Tweede Wereldoorlog is een ontwikkeling begonnen ter versterking van de positie van het slachtoffer. Deze ontwikkeling vindt zijn eerste uitwerking in de belangstelling voor verkeersslachtoffers. Zo kwam in 1963 de Wet Aansprakelijkheidsverzekering Motorrijtuigen tot stand, met deze wet werd men verplicht tot het afsluiten van een aansprakelijkheidsverzekering voor motorrijtuigen.³⁸

Vervolgens werd door de overheid in 1976 de eerste wettelijke voorziening voor slachtoffers opgericht, het Schadefonds Geweldsmisdrijven. Bij dit fonds kunnen slachtoffers van (opzettelijk gepleegde) geweldsmisdrijven een tegemoetkoming aanvragen voor geleden letselschade. In 1984 werden de ontwikkelingen op Europees niveau zichtbaar door het door de Raad van Europa gesloten verdrag inzake de schadeloosstelling van slachtoffers van geweldsmisdrijven.³⁹

§3.3: De ontwikkelingen vanaf de jaren '80

Naar aanleiding van de groeiende aandacht voor het slachtoffer, overheerste aanvankelijk het zorgperspectief, resulterend in een model sterk gericht op de opvang en (emotionele)

³³ Leferink 2012, p. 9.

³⁴ Groenhuijsen & Knigge 2002, p. 776.

³⁵ *Kamerstukken II* 2004/05, 30143, 3, p. 1.

³⁶ Groenhuijsen 1989, p. 20.

³⁷ Leferink 2012, p. 3.

³⁸ Langemeijer 2010, p. 4.

³⁹ Leferink 2012, p. 11.

ondersteuning van slachtoffers, met daarin een grote rol voor vrijwilligerswerk. Zo werd in 1984 de Landelijke Organisatie Slachtofferhulp opgericht.⁴⁰

§3.3.1: Richtlijn Vaillant

Sinds de jaren tachtig bestaan er in Nederland richtlijnen voor de bejegening van slachtoffers. Tot 1986 werd de bejegening overgelaten aan het persoonlijk inzicht van de behandelend politiefunctionaris of de OvJ. In 1986-1987 volgde de eerste landelijke richtlijn waarin bepaalde plichten van politie en OM tegenover slachtoffers van misdrijven zijn vastgesteld, de zogenaamde richtlijn Vaillant.⁴¹ Deze richtlijn is vernoemd naar F.A. Vaillant, voorzitter van de Werkgroep Justitieel Beleid en Slachtoffer. De richtlijn had uitsluitend betrekking op slachtoffers van seksuele misdrijven. Het uitgangspunt was de verplichting tot correcte en zorgvuldige bejegening van alle slachtoffers van seksuele misdrijven. Dit hield onder meer in: het informeren van het slachtoffer en eventueel door te verwijzen naar een bureau Slachtofferhulp, informatie geven over de mogelijkheden tot schadevergoeding door de dader en slachtoffers te vragen of zij op de hoogte gehouden wilden worden over de voortgang van het proces.⁴²

De ondergeschikte rol van de benadeelde is gedurende vele jaren vaak aangevochten en hoewel de bejegening en de schadevergoeding een belangrijk onderdeel vormden van de Richtlijn Vaillant was er behoefte aan uitbreiding van de tot dan toe bestaande mogelijkheden tot schadevergoeding in het strafproces. Vooral de voegings(on)mogelijkheid werd veel bekritiseerd.⁴³

§3.3.2: De Wet Terwee

Als gevolg van de kritiek op de voegings(on)mogelijkheid, werd door de minister van justitie in 1985 de Commissie Wettelijke Voorziening Slachtoffers ingesteld, ook wel bekend als de Commissie Terwee, onder voorzitterschap van mevrouw C.A. Terwee-van Hilten. In 1988 bracht de commissie het eindrapport uit. Dit rapport was min of meer een kant-en-klaar wetsontwerp dat grotendeels is overgenomen.

De invoering van de 'Wet Terwee' is een mijlpaal.⁴⁴ De Wet Terwee is op 1 april 1993 gefaseerd in werking getreden, eerst in arrondissementen 's-Hertogenbosch en Dordrecht en per 1 april 1995 is de wet landelijk in werking getreden. Slachtoffers kunnen sinds de wet- en regelgeving Terwee in 1995, gedurende het strafproces, de geleden schade verhalen op de dader.⁴⁵

Het doel van de Wet Terwee is de verruiming van de mogelijkheid voor de benadeelde partij om zich met een vordering tot schadevergoeding in het strafproces te voegen.⁴⁶ Bovendien is de omvang van de vordering niet langer beperkt tot vaste (maximum)bedragen. Het criterium werd vervangen door het feit dat de vordering van eenvoudige aard moest zijn, dit houdt in dat de strafrechter makkelijk moet kunnen vaststellen of de schade door het strafbare feit is veroorzaakt en hoe hoog deze schade is. Als de vordering te ingewikkeld is, zal de strafrechter de vordering niet-ontvankelijk verklaren (afwijzen). De benadeelde partij kon zich voortaan voor elk schadebedrag voegen. De wetgever wilde hiermee voorkomen dat de verdachte en het slachtoffer voor één en hetzelfde voorval in twee procedures (straf- en civielrechtelijk) werden betrokken.

De Hoge Raad heeft in HR 19 maart 2002 bepaald dat de gevorderde bedragen moeten strekken tot vergoeding van de schade die de benadeelde partijen rechtstreeks hebben geleden naar aanleiding van het bewezenverklaarde feit op de tenlastelegging en tevens dat

⁴⁰ Leferink 2012, p. 11.

⁴¹ De Richtlijn Slachtofferbeleid dd. 19-11-1986 (Stcrt.1987,64).

⁴² Bijlsma 2005, p. 16.

⁴³ Bijlsma 2005, p.16.

⁴⁴ De Wet Terwee, 23 december 1992, *Stb.* 1993, 29.

⁴⁵ Bijlsma 2005, p.17.

⁴⁶ Slachtoffer en de benadeelde partij zijn besproken in paragraaf 2.3.

de vorderingen ten aanzien van die bedragen van eenvoudige aard zijn, zodat zij zich lenen voor toewijzing door de strafrechter.⁴⁷

§3.4: Ontwikkelingen vanaf 2000

De invoering van de mogelijkheid voor slachtoffers om een schriftelijke slachtofferverklaring op te stellen, dan wel een mondelinge verklaring af te leggen tijdens de rechtszitting, is een volgende belangrijke stap in de versterking van de positie van het slachtoffer.⁴⁸

Op 15 maart 2001 kwam de heer mr. Boris Dittrich (D66) met het initiatiefwetsvoorstel: *'Voorstel van wet van het lid Dittrich tot wijziging van enige bepalingen van het Wetboek van Strafvordering (invoering van spreekrecht voor slachtoffers en nabestaanden)'*.⁴⁹

§3.4.1: De schriftelijke slachtofferverklaring

Wanneer een slachtoffer of nabestaande zijn belangen naar voren wilt brengen in het strafproces, maar niet het woord wil voeren ter terechtzitting, kan hij gebruik maken van de schriftelijke slachtofferverklaring⁵⁰ (hierna: SSV). Echter kan een SSV ook dienen als voorbereiding op het spreekrecht. De SSV geeft slachtoffers de mogelijkheid een schriftelijke verklaring op te stellen over de gevolgen die het delict bij hen teweeg heeft gebracht: een victim impact statement.⁵¹ De SSV is dus een stuk dat op verzoek van het slachtoffer door de OvJ aan het procesdossier wordt toegevoegd en maakt daarmee deel uit van de processtukken. De SSV wordt opgesteld aan de hand van een protocol en een checklist van onderwerpen, waarbij het lichamelijke letsel, de emotionele schade, de relatie tot de dader, de materiële schade en de procesopstelling aan de orde kunnen komen. Wanneer een SSV formeel bij de processtukken is gevoegd en ook door de rechter in zijn beoordeling van de zaak wordt betrokken, is het aannemelijk dat het slachtoffer zich serieus genomen zal voelen en veelal niet de behoefte zal hebben zelf ter zitting het woord te voeren.⁵²

De SSV is in 2004 van kracht gegaan en heeft geen wettelijke grondslag. Dit is opmerkelijk gelet op de recente wijzigingen in het spreekrecht. Ook is het opmerkelijk gelet op de grote aantal gevallen waarin gebruik wordt gemaakt van de SSV in plaats van het spreekrecht.⁵³ Volgens Dittrich behoeft de wet ook niet gewijzigd te worden voor het opstellen van een SSV en om deze een rol te laten spelen door middel van een proces-verbaal.⁵⁴

De Hoge Raad heeft besloten dat de SSV als bewijsmiddel kan dienen: *'aangezien een schriftelijke slachtofferverklaring, zoals in casu, buiten het kader van artikel 302 Sv in een schriftelijk bescheid is vastgelegd, stond of staat geen rechtsregel eraan in de weg dat deze wel tot het bewijs wordt gebezigd indien aan de bewijsvoorschriften is voldaan'*.⁵⁵

§3.4.2: Het spreekrecht

In 2005 is de wet van Dittrich met betrekking tot de invoering van spreekrecht voor slachtoffers en nabestaanden daadwerkelijk in werking getreden. Het spreekrecht⁵⁶ houdt in dat slachtoffers ter terechtzitting, bij tenlastegelegde misdrijven waarop naar de wettelijke omschrijving een gevangenisstraf van acht jaar of meer staat of één van de door de wet aangewezen gevallen⁵⁷, mogen spreken over de gevolgen van het strafbare feit (victim state impact). Het slachtoffer mag zich niet uit laten over andere zaken, zoals het bewijs, de

⁴⁷ HR 19 maart 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD8963.

⁴⁸ Leferink 2012, p. 12.

⁴⁹ *Initiatiefvoorstel Dittrich*, eerste kamer.nl (zoek op: initiatiefvoorstel Dittrich).

⁵⁰ *Kamerstukken II* 2002/03, 27632, 10, p. 1.

⁵¹ Langemeijer 2010, p. 78.

⁵² *Kamerstukken II* 2000/01, 27632, 3, p. 3.

⁵³ Candido e.a. 2013, p. 37.

⁵⁴ *Kamerstukken II* 2000/01, 27632, 3, p. 3.

⁵⁵ HR 11 oktober 2011, ECLI:NL:PHR:2011:BR2359. Kanttekening: Daarin is geen verandering gekomen doordat het spreekrecht ter terechtzitting is ingevoerd noch doordat het slachtoffer ex art. 51e lid 2 Sv het OM kan verzoeken aan het dossier documenten toe te voegen die hij relevant acht voor de beoordeling van de zaak tegen de verdachte of van zijn vordering op de verdachte, zoals een schriftelijke slachtofferverklaring.

⁵⁶ Artikel 302 Sv.

⁵⁷ De misdrijven genoemd in de artikelen 240b, 247, 248a, 248b, 249, 250, 285, 285b, 300, lid 2 en lid 3, 301 lid 2 en lid 3, 306, 307, 308 en 318 Wetboek van Strafrecht en artikel 6 Wegenverkeerswet 1994.

verdachte of de strafmaat. Het spreekrecht in Nederland is niet bedoeld om de uitkomst van de strafzaak te beïnvloeden.⁵⁸ Het slachtoffer krijgt in beginsel tien minuten de tijd om gebruik te maken van zijn spreekrecht. Daarnaast wordt het spreekrecht in principe uitgeoefend voordat de OvJ zijn requisitoir heeft gehouden.⁵⁹

Doelgroep

De term 'slachtoffers' refereert aan slachtoffers en nabestaanden zoals beschreven is in hoofdstuk 2. In artikel 336 Sv staat dat slachtoffers of nabestaanden van twaalf jaar en ouder gebruik kunnen maken van het spreekrecht. Dit geldt ook voor minderjarige slachtoffers die de leeftijd van twaalf nog niet hebben bereikt maar door de voorzitter van de rechtszitting in staat worden geacht tot een redelijke waardering van hun belangen.

Wanneer er in één zaak sprake is van meerdere slachtoffers, mogen zij allen gebruik maken van het spreekrecht. Hoewel het spreekrecht door meerdere slachtoffers in één zaak kan worden uitgeoefend, is het voor nabestaanden anders, slechts één van hen is gerechtigd te spreken. Indien twee of meer nabestaanden gebruik wensten te maken van het spreekrecht, dienden zij onderling te beslissen wie dit mocht doen. Wanneer zij hier niet uitkwamen, kon de OvJ bemiddelen. Als dit ook geen uitkomst bood, besloot de voorzitter ter terechtzitting.⁶⁰

In de rechtspraak werd er verschillend gereageerd op nabestaanden die voorafgaand aan het wetsvoorstel, de rechter tijdens de terechtzitting verzochten, het woord te voeren. Zo speelde in 1999 de zaak Bacchus. De Bacchus-zaak was een rechtszaak naar aanleiding van een dodelijke schietpartij in het Gorinchems café Bacchus, waarbij onder andere Froukje Schuitemaker werd doodgeschoten. Zo is blijkens berichten in de media, aan de vader van Froukje Schuitemaker door het Gerechtshof te Den-Haag geweigerd het woord te voeren. De voorzitter van de strafkamer gaf als reden dat de wet aan nabestaanden geen spreekrecht toekent. Zo werd er ook gezegd "Het is niet relevant wat wij persoonlijk vinden. We moeten ons houden aan de wet."

Daarentegen koos de voorzitter ter terechtzitting van de Amsterdamse rechtbank er in 1997 voor om de ouders van Joes Kloppenburg, die in Amsterdam op straat werd gedood, wel aan het woord te laten, ook al beaamde de rechter dat het spreekrecht (toen nog) niet in de wet geregeld was. Ook mochten de ouders van Nienke Kleiss, die in het Beatrixpark in Schiedam werd vermoord, in 2001 ter terechtzitting⁶¹ het woord voeren. De Rotterdamse rechtbank besloot dat zij zich mochten uitspreken over de gevolgen die de dood van hun dochtertje op hun leven had gehad.⁶²

Waarom spreekrecht?

De doelstelling van het spreekrecht is om het slachtoffer de mogelijkheid te bieden om zich uit te laten over welke impact het strafbare feit bij hem teweeg heeft gebracht. Het afleggen van een mondelinge verklaring ter terechtzitting zou bijdrage leveren aan het (begin van) herstel van de emotionele schade van het slachtoffer. De Memorie van Toelichting (hierna: MvT)⁶³ noemt nog een aantal doelen⁶⁴ van het spreekrecht, namelijk:

1. Informatievoorziening aan de rechter: de rechter kan uit eerste hand vernemen wat de gevolgen van het misdrijf zijn geweest voor het slachtoffer en hiermee rekening houden en dit meenemen in zijn uiteindelijke beslissing. Echter heeft de Hoge Raad in HR 6 maart 2012⁶⁵ bepaald dat de ter terechtzitting afgelegde verklaring van slachtoffer (die niet tevens als getuige heeft verklaard) niet als bewijs van het tenlastegelegde mag

⁵⁸ Groenhuijsen 2010, p. 86.

⁵⁹ Slachtofferhulp Nederland, folder *Spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring*. Deze folder is bedoeld om slachtoffer te informeren inzake het spreekrecht en kan worden beschouwd als een richtlijn.

⁶⁰ Groenhuijsen 2010, p. 9.

⁶¹ Rb. Rotterdam 29 mei 2001, ECLI:NL:RBROT:2001:AB1823.

⁶² *Kamerstukken II* 2001/02, 27632, 5, p. 6-7.

⁶³ *Kamerstukken II* 2001/02, 27632, 5.

⁶⁴ Groenhuijsen 2010, p. 8.

⁶⁵ HR 6 maart 2012, ECLI:NL:HR:2012:BR1149.

- dienen. De rechter mag de verklaring wel gebruiken als 'aanscherping of accentuering van het beeld dat tijdens het onderzoek is verkregen' en dit vervolgens meenemen in zijn beoordeling ten aanzien van de strafmaat.
2. Speciale preventie: het spreken van het slachtoffer kan de kans op recidiveren van de dader mogelijk verkleinen. De dader wordt door middel van het spreekrecht geconfronteerd met hetgeen wat hij het slachtoffer heeft aangedaan.
 3. Algemene preventie: het spreekrecht werkt preventief omdat het de zichtbaarheid van het slachtoffer vergroot. Hierbij gaat het om de herbevestiging van de norm en de bijdrage die het spreekrecht zou leveren aan het vertrouwen in de rechtsstaat.⁶⁶

Nadelen / bezwaren van het spreekrecht

De invoering van de wet spreekrecht ging niet zonder slag of stoot. Vooral leden van de zittende rechterlijke macht hadden zo hun bedenkingen omtrent deze verandering van het procesrecht. In hoofdzaak werden vier nadelen genoemd:⁶⁷

- Ten eerste werd gevreesd voor een te sterke emotionalisering van het proces;
- Ten tweede zou de afdoening mogelijke vertraging oplopen;
- Ten derde, de dreigende rechtsongelijkheid tussen verdachte en slachtoffer;
- Tot slot werd opgemerkt dat het spreekrecht wel eens slecht kon zijn voor de slachtoffers.

Ondanks de genoemde nadelen, werd het spreekrecht in 2005 toch ingevoerd.

Voorkomen secundaire victimisatie

De angst voor secundaire victimisatie van het slachtoffer door het spreekrecht is vaak geuit. Er blijkt uit onderzoek echter nauwelijks reden te zijn voor deze zorgen.

Volgens de Aanwijzing spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring⁶⁸ van het College van procureurs-generaal, is de voorbereiding van de SSV en het spreekrecht sterk gericht om secundaire victimisatie te voorkomen.⁶⁹ Met secundaire victimisatie wordt bedoeld: *'dat een slachtoffer of nabestaande de nadelen van het jegens hem gepleegde misdrijf dient te verwerken en niet beschadigd mag raken als gevolg van een onbevredigend ervaren behandeling tijdens het strafproces, bijvoorbeeld door reacties van de verdediging of door de rol van de pers rondom het strafproces. Ook gewekte verwachtingen die niet waar kunnen worden gemaakt kunnen leiden tot secundaire victimisatie.'*⁷⁰

Om de kans op secundaire victimisatie zoveel mogelijk te verkleinen, is bij de invulling en uitvoering van de wet een aantal maatregelen getroffen, namelijk:

1. Bij de voorbereiding van het spreekrecht en het opstellen van de SSV moet nadrukkelijk aandacht besteedt worden aan het informeren van het slachtoffer. Het slachtoffer moet namelijk een realistisch beeld hebben bij de gang van zaken en voornamelijk bij de functie van het spreekrecht en/of de SSV.
2. De SSV moet zodanig geformuleerd worden, dat er weinig kans bestaat dat het slachtoffer op basis hiervan gehoord zal worden als getuige. Het slachtoffer mag zich ter terechtzitting, zoals eerder aangegeven, slechts uitlaten over de gevolgen die het delict bij hem teweeg heeft gebracht. Het slachtoffer is niet gerechtigd te spreken over bijvoorbeeld de toedracht van de feiten of over het bewijs. Een verklaring over de toedracht van de feiten zou neerkomen op een getuigenverklaring. Wanneer een slachtoffer zich wel uitlaat over de toedracht van de feiten, kan hij alsnog als getuige worden beëdigd en worden onderworpen aan een verhoor. Dit kan leiden tot secundaire

⁶⁶ Langemeijer 2010, p. 80.

⁶⁷ Groenhuijsen 2014, p. 2

⁶⁸ Aanwijzing spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring (vervallen per 31-12-2010).

⁶⁹ Groenhuijsen 2010, p. 86.

⁷⁰ Aanwijzing spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring (vervallen per 31-12-2010), p. 1.

victimisatie en om die reden moet het voorkomen worden dat een slachtoffer als getuige beëdigd wordt.⁷¹

§3.5: De ontwikkelingen vanaf 2010

§3.5.1: De Wet Versterking Positie Slachtoffers

Een hoogtepunt en keerpunt is de Wet Versterking Positie Slachtoffers (hierna: Wvps) die op 1 januari 2011 in werking is getreden.⁷² Voor het eerst sinds de invoering in 1926 kent ons Wetboek van Strafvordering een slachtoffertitel waarin de rechten van het slachtoffer zijn gebundeld en (verder) uitgebreid.⁷³

Mede naar aanleiding van twee deelrapporten van het onderzoeksproject Strafvordering 2001 onder leiding van prof. dr. M.S. Groenhuijsen en prof. mr. G. Knigge, is de behoefte ontstaan om de rechtspositie van het slachtoffer wederom te verbeteren. Om die reden is een wetsvoorstel gedaan tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces. Het uitgangspunt⁷⁴ hierbij was dat het slachtoffer een duidelijker omschreven rol moest toekomen, dan op dat moment het geval was. Tegelijkertijd met de Wvps ging ook de nieuwe 'Aanwijzing slachtofferzorg' van het OM van kracht.

Met de inwerkingtreding van de Wvps zijn de volgende rechten van het slachtoffer vastgelegd:⁷⁵

1. Recht op informatie over de strafrechtelijke procedure (met inbegrip van de afloop) tegen de verdachte (artikel 51a lid 3 Sv)
2. Recht op correcte bejegening (artikel 51a lid 2 Sv)
3. Recht op informatie over de mogelijkheden van schadevergoeding in het kader van het strafproces (artikel 51a lid 4 Sv)
 - a. (Voorschot)schadevergoedingsregeling (artikel 36f lid 3 Sv)
 - b. Voegen benadeelde partij bij ad informandum gevoegde feiten (artikel 361 lid 2 sub b Sv jo. Artikel 36f lid 1 Sv)
4. Recht op kennisneming van processtukken en het recht op toevoegen van stukken aan het procesdossier (artikel 51b Sv)
5. Recht op bijstand van een raadsman en recht op een tolk (artikel 51c Sv)
6. Rechten van nabestaanden gelijk aan die van slachtoffer (artikel 51d Sv)
7. Spreekrecht op de terechtzitting (artikel 51e Sv)

Hieronder wordt ingegaan op bovengenoemde rechten.

Ad. 1. Recht op informatie over de strafrechtelijke procedure tegen verdachte

Slachtoffers blijken in de praktijk een grote behoefte te hebben aan juiste, begrijpelijke en tijdige informatie.⁷⁶ Slachtoffers hebben recht op informatie van de politie en van de OvJ. Voor de rechter geldt alleen de wettelijke verplichting in bepaalde gevallen een afschrift van een vonnis en proces-verbaal te verstrekken. Uit artikel 51a lid 3 Sv vloeien de volgende mededelingen voort die onder het informatierecht van het slachtoffer vallen, namelijk:

1. Het slachtoffer heeft recht op informatie over de aanvang en de voortgang van de zaak tegen de verdachte.
2. Het slachtoffer heeft recht op informatieverstrekking (door de politie) over het afzien van opsporing of het inzenden van een proces-verbaal tegen een verdachte.
3. Het slachtoffer heeft recht op informatieverstrekking (van de OvJ) over de aanvang en de voortzetting van de vervolging, van de datum en het tijdstip van de terechtzitting en

⁷¹ Groenhuijsen 2010, p. 9.

⁷² Stb. 2010, 1.

⁷³ Titel IIIa, *Het Slachtoffer*, Wetboek van Strafvordering.

⁷⁴ *Kamerstukken II* 2004/05, 30143, 3, p. 1.

⁷⁵ Kruis 2011, p. 3.

⁷⁶ Candido e.a. 2013, p. 22.

van de einduitspraak in de strafzaak tegen de verdachte. Hiertoe is de OvJ in elk geval verplicht indien er sprake is van een misdrijf als bedoeld in artikel 51e lid 1 Sv. Tevens doet de OvJ desgevraagd mededeling van de invrijheidstelling van de verdachte of veroordeelde.

Het slachtoffer krijgt pas informatie nadat hij of zij hierom heeft gevraagd. Dit is belangrijk omdat niet elk slachtoffer op de hoogte wil blijven van het onderzoek en de eventuele rechtszaak. Om die reden wordt door de politie en/of het OM uitdrukkelijk gevraagd, bijvoorbeeld na het opnemen van de aangifte, of het slachtoffer behoefte heeft aan verdere informatieverstrekking omtrent de zaak.⁷⁷

Daarnaast dient een slachtoffer geïnformeerd te worden over de mogelijkheden tot schadebemiddeling of het vorderen van schadevergoeding en de mogelijkheid in contact te komen met Slachtofferhulp Nederland.

Bij een zaak van Rechtbank Maastricht is het onderzoek ter terechtzitting heropend omdat meteen na de sluiting van het onderzoek ter terechtzitting bleek dat het slachtoffer ter terechtzitting van zijn spreekrecht gebruik had willen maken. Het slachtoffer is voorafgaand aan de terechtzitting niet voldoende geïnformeerd over gang van zaken met betrekking tot het spreekrecht. Onder deze omstandigheden zag de rechtbank aanleiding het slachtoffer alsnog in de gelegenheid te stellen van zijn rechten als slachtoffer, zoals hiervoor aangegeven, gebruik te maken. Daartoe heeft de rechtbank het onderzoek ter terechtzitting heropend.⁷⁸

Ad. 2. Recht op een correcte bejegening

Het slachtoffer heeft recht op een correcte bejegening. Het recht op een correcte bejegening kan worden beschouwd als het kernrecht waaruit alle andere slachtofferrechten voortvloeien.⁷⁹

Het recht op correcte bejegening⁸⁰ is per 1 januari 2011 op twee plaatsen in de wet opgenomen. Voor de OvJ in artikel 51a lid 2 Sv: *‘De officier van justitie draagt zorg voor een correcte bejegening van het slachtoffer.’* Dit geldt voor bejegening door de politie en door het OM. En voor de rechter in artikel 288a lid 2 Sv: *‘De voorzitter draagt zorg voor een correcte bejegening van het slachtoffer, diens vertegenwoordiger op grond van artikel 51e, zesde of zevende lid, of de nabestaanden.’* Het recht op een correcte bejegening is een instructienorm die door het slachtoffer of diens nabestaanden niet kan worden afgedwongen.

Concreet betekent ‘correcte bejegening’ dat een slachtoffer in elk contact met elke overheidsfunctionaris juist en met respect behandeld dient te worden. Slachtoffers moeten dus met begrip voor hun situatie en met respect voor hun persoonlijke waardigheid worden behandeld.⁸¹ Uit de wetsgeschiedenis⁸² volgt dat de achterliggende gedachte van de invoering van het recht op een correcte bejegening is, dat de strafrechtelijke procedure het leed en de schade van het slachtoffer niet mag vergroten. Dit betekent bijvoorbeeld dat wanneer een slachtoffer recht heeft op informatie, deze informatie tijdig, duidelijk en toegesneden op het slachtoffer moet worden verstrekt.⁸³ De erkenning van het leed van het slachtoffer en de correcte bejegening door politie en justitie, kunnen bijdragen aan een herstel van het slachtoffer en kan tevens bijdragen aan het groeien van het vertrouwen in de Nederlandse rechtsorde.⁸⁴ Indien een slachtoffer niet correct bejegend wordt, is de kans op secundaire victimisatie erg groot.⁸⁵ Wanneer een slachtoffer zich niet correct bejegend voelt,

⁷⁷ Aanwijzing slachtofferzorg (vervallen), p. 3.

⁷⁸ Rb. Maastricht 9 februari 2007, ECLI:NL:RBMAA:2007:AZ8122.

⁷⁹ Slachtofferhulp Nederland 2011, p. 1.

⁸⁰ Kamerstukken II 2004/05, 30143, 3, p. 18.

⁸¹ Artikel 4 van de *Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*.

⁸² Kamerstukken II 2004/05, 30143, 3, p. 5.

⁸³ Candido e.a. 2013, p. 17.

⁸⁴ Langemeijer 2010, p.11.

⁸⁵ Secundaire victimisatie is uitvoerig besproken in paragraaf 3.4.2, maar speelt bij correcte bejegening ook een grote rol.

kan hierover een klacht worden ingediend, zowel de politie als het OM hebben klachtregelingen. Wanneer het slachtoffer zich niet correct bejegend voelt voor de rechter, kan bij het gerechtsbestuur een klacht worden ingediend.⁸⁶

Ad. 3. Recht op informatie over de mogelijkheden van schadevergoeding in het kader van het strafproces

Naast de voeging van de benadeelde partij, besproken in hoofdstuk 3.3.2, bestaat er nog een andere manier voor het slachtoffer om zijn of haar schade vergoed te krijgen. Dat is de schadevergoedingsmaatregel. Na de invoering van de Wet Terwee bleek al gauw dat de rechters een schadevergoedingsmaatregel oplegden naast toewijzing van de vordering benadeelde partij. De achtergrond hiervan is dat de benadeelde partij een zelfstandig recht heeft op schadevergoeding.⁸⁷ Deze maatregel kan volgens artikel 36f lid 1 Sv alleen worden opgelegd aan een persoon die veroordeeld wordt voor een strafbaar feit. Degene die door dit strafbare feit aan een ander schade toebrengt is naar de maatstaven van het burgerlijk recht verplicht tot vergoeding daarvan.⁸⁸ Helaas kan de schade van het slachtoffer niet altijd verhaald worden op de dader. Veel daders beschikken namelijk niet over de financiële middelen die nodig zijn om de schade volledig te vergoeden. In dat geval streeft de overheid er naar, dat zij tegemoetkomen in schade van het slachtoffer. In zaken met geweldsmisdrijven is het Schadefonds Geweldsmisdrijven in het leven geroepen.⁸⁹

3a. Voorschotregeling

Door de Wvps krijgt het slachtoffer van een misdrijf gewelds- of zedenmisdrijf recht op een voorschotregeling. Dit geldt ook voor nabestaanden van moord. Deze bepaling – voorschotregeling – beoogt dat als de veroordeelde aan wie een schadevergoedingsmaatregel is opgelegd niet, of niet volledig, binnen acht maanden na het onherroepelijk worden van de rechterlijke uitspraak, betaald heeft, het CJIB het resterende bedrag uit een Voorschotfonds uitkeert aan het slachtoffer, artikel 36f Sr.⁹⁰

3b. Voegen benadeelde partij bij ad informandum gevoegde feiten

Bij strafbare feiten die ad-informandum op de dagvaarding zijn vermeld kunnen slachtoffers zich voor hun schade voegen. Ad-informandum gevoegde feiten, zijn feiten die niet ten laste worden gelegd, maar die de rechter wel betreft in de strafoplegging. Een ad-informandum feit moet door de verdachte ter terechtzitting worden bekend. Onder het oude recht was dit niet mogelijk, artikel 361 lid 2 sub b Sv jo. artikel 36f lid 1 Sv.

Ad. 4. Recht op kennisneming van processtukken en het recht op toevoegen van stukken aan het procesdossier

Volgens artikel 51d Sv kan de benadeelde partij verzoeken om kennis te nemen van de processtukken waarbij zij belang heeft. Kennisneming van bepaalde stukken kan evenwel worden geweigerd in het belang van het onderzoek, het belang van de persoonlijke levenssfeer, de opsporing en vervolging van strafbare feiten of op grond van zwaarwichtige gronden aan het algemeen belang ontleend. Dit belang dient volgens de wetgever niet beperkt te blijven tot de benadeelde partij die zich formeel in het strafproces voegt, maar komt ook toe aan het slachtoffer dat zich niet wenst te voegen. Voorbeeld hiervan is de schriftelijke slachtofferverklaring, zie paragraaf 3.4.1.

Ad. 5. Recht op bijstand van een raadsman en recht op een tolk

In artikel 51c lid 1 en lid 2 Sv staat het recht op bijstand van een raadsman en in artikel 51c lid 3 Sv het recht op een tolk. Deze rechten waren, gerelateerd aan het spreekrecht, al wettelijk geregeld in artikel 377 Sv (voor de benadeelde partij). Door de Wvps vindt vernummering en plaatsing plaats in de afdeling ‘rechten van het slachtoffer’.

⁸⁶ Slachtofferhulp Nederland 2011, p.1.

⁸⁷ Langemeijer 2010, p. 105.

⁸⁸ Langemeijer 2010, p. 15.

⁸⁹ Langemeijer 2010, p. 15.

⁹⁰ *Schade verhalen*, slachtofferhulpnederland.nl (zoek op: schade verhalen).

Ad. 6. Rechten van nabestaanden gelijk aan die van slachtoffer

De groepen van slachtoffers, nabestaanden en benadeelde partij komen niet geheel overeen. Daarom is het nodig om de nabestaanden van slachtoffers van ernstige misdrijven dezelfde rechten toe te kennen als het slachtoffer, indien deze niet is overleden. Artikel 51d Sv bepaald dat bovenstaande rechten ook van toepassing is op nabestaanden.

Ad. 7. Recht om te spreken

Tot slot heeft het slachtoffer recht om te spreken, artikel 51e Sv. Het spreekrecht voor slachtoffers en nabestaanden is al op 1 januari 2005 in werking getreden, dit recht is uitvoerig besproken in paragraaf 3.4.1. Het betreft hier slechts vernumming van het oorspronkelijke artikel 336 Sr.

§3.5.2: Wet uitbreiding spreekrecht

De wetgever heeft bij de voorbereiding van de ‘Wet uitbreiding spreekrecht’ de resultaten van een evaluatieonderzoek naar het spreekrecht betrokken. Uit dit onderzoek wordt duidelijk dat de meeste slachtoffers die gebruik kunnen maken van het spreekrecht, er bewust vanaf zien. Toch voldoet het spreekrecht volgens de onderzoekers wel degelijk aan een behoefte.⁹¹ Het slachtoffer mag tijdens het spreekrecht ter terechtzitting enkel over de gevolgen van het delict spreken. Daarnaast heeft het slachtoffer te maken met een vooraf gesteld tijdslimiet, namelijk tien minuten en dit is zelden een probleem. Ook was de kring van gerechtigden, in het geval dat het slachtoffer zelf is overleden, bij de wet beperkt tot één nabestaande. In de steekproef zat slechts een klein aantal nabestaanden dat van het spreekrecht gebruik maakte. Echter, in alle gevallen was de kring van gerechtigden voor hen een probleem. De nabestaanden hadden allemaal het gevoel voor anderen te hebben moeten spreken.⁹²

Rechtbank Amsterdam heeft op 15 december 2011⁹³ en 21 juni 2012⁹⁴ de kring van spreekgerechtigden uitgebreid. Rechtbank Amsterdam heeft de ouders van minderjarige slachtoffers van zedendelicten – ondanks dat de wet daarvoor op dat moment nog geen grond voor bood – in de gelegenheid gesteld het spreekrecht namens hun kind uit te oefenen. De rechtbank was van mening dat de ouders ook rechtstreeks schade hadden geleden door het tenlastegelegde feit. Niet alleen het misbruik van kinderen, ook het enkele bezit van kinderpornografisch materiaal kan rechtstreekse schade opleveren voor kinderen die op dat materiaal voorkomen. Dit betekent dat, indien één ouder namens zijn kind, gebruik maakt van het spreekrecht, hij daarbij, indien gewenst, mede kan betrekken de gevolgen voor zichzelf, de partner en de rest van het gezin. De rechtbank laat hiermee weloverwogen en doelbewust een situatie in stand die in strijd is met de wet en het recht. De rechtbank baseert deze beslissing op een extensieve interpretatie van de huidige regeling van het spreekrecht van het slachtoffer. De rechtbank acht deze interpretatie maatschappelijk wenselijk.

Daarentegen heeft Rechtbank Amsterdam op 21 mei 2012 besloten, dat de ouders van de slachtoffers in de Amsterdamse Zedenzaak⁹⁵ niet erkend werden als slachtoffer in de zin van artikel 51e Sv, maar zij wel spreekrecht ter terechtzitting kregen. Op het moment dat deze beslissingen genomen werden, was het slachtofferspreekrecht zo geregeld dat dit enkel uitgeoefend kon worden door het slachtoffer zelf. Bovengenoemde zaken hebben dus geleid tot een doorbreking van het op dat moment geldende recht.

De Hoge Raad oordeelde anders in HR 6 maart 2012⁹⁶: Het Hof had het spreekrecht laten uitoefenen door een persoon die niet tot de wettelijke categorie van spreekgerechtigden hoorde. De verklaring is door Het Hof bij de motivering van de op te leggen straf betrokken.

⁹¹ Groenhuijsen, Pemberton & Lens 2010.

⁹² Beaujean 2012, p. 3.

⁹³ Rb. Amsterdam 15 december 2011 ECLI:NL:RBAMS:2011:BU8322 en Rb. Amsterdam 15 december 2011 ECLI:NL:RBAMS:2011:BU8313.

⁹⁴ Rb. Amsterdam 21 juni 2012, ECLI:NL:RBAMS:2012:BW9108.

⁹⁵ Rb. Amsterdam 21 mei 2012, ECLI:NL:RBAMS:2012:BW6148.

⁹⁶ HR 6 maart 2012, ECLI:NL:HR:2012:BR1149.

De Hoge Raad heeft geoordeeld dat de rechter het verzoek van een persoon die niet tot de wettelijke categorie van spreekgerechtigden behoort ter terechtzitting een verklaring af te leggen, zal behoren af te wijzen, ook indien de betrokkene (abusievelijk) door het OM is opgeroepen tot het afleggen van een verklaring. Het een en ander heeft echter niet tot nietigheid van het onderzoek geleid.

Door dit arrest merkte de wetgever op dat hij enerzijds voorstander is van het verstrekken van duidelijke en wettelijke voorschriften aan de rechter, maar dat hij anderzijds meent dat het aan de rechter kan worden overgelaten om rekening te houden met de concrete uitzonderlijke omstandigheden van het geval. Dit kan betekenen dat aan personen die – ook na onderhavige wetswijziging – niet tot de formele kring van spreekgerechtigden behoren, de gelegenheid wordt gegeven een verklaring af te leggen.⁹⁷

Als gevolg van maatschappelijke ontwikkelingen en gelet op de vorenstaande opgedane ervaringen in de praktijk, achtte de wetgever het wenselijk het spreekrecht – althans de mogelijkheden voor de betrokkenen om daarvan gebruik te maken – uit te breiden, zodat de stem van het slachtoffer beter op de terechtzitting gehoord kan worden. De wet van 12 juli 2012 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter uitbreiding van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces, is in werking getreden op 1 september 2012⁹⁸. De uitbreiding bevatte in het bijzonder het spreekrecht van nabestaanden en een nieuwe kring van spreekgerechtigden voor personen die vanwege hun jeugdige leeftijd of feitelijke toestand niet in staat zijn om zelf van het spreekrecht gebruik te maken. Het komt erop neer dat verbeteringen worden doorgevoerd op het punt van de beperkingen rond wie er mag spreken door:

1. Het opheffen van de beperking tot één sprekende nabestaande;
2. Het toestaan van vertegenwoordiging in die gevallen dat een slachtoffer niet in staat is zelf te spreken.

De belangrijkste punten uit de Wet uitbreiding spreekrecht (samengevat):⁹⁹

- Voortaan mogen náást de levensgezel van een overleden slachtoffer, maximaal drie nabestaanden het spreekrecht ter terechtzitting uitoefenen (artikel 51e lid 3 en lid 4 Sv).
- Ouders of voogden van minderjarige slachtoffers, die vanwege hun jeugdige leeftijd niet in staat zijn op zitting te vertellen over de gevolgen van het misdrijf, kunnen het spreekrecht namens het kind uitoefenen (artikel 51e lid 6 Sv).
- Slachtoffers of nabestaanden die zelf geen gebruik van het spreekrecht durven of willen maken, mogen dat voortaan door hun raadsman, een medewerker van Slachtofferhulp Nederland of een andere bijzondere gemachtigde laten doen (artikel 258 lid 6 jo. artikel 303 lid 2 Sv).
- Hoewel de kring van spreekgerechtigden wordt vergroot, wordt het spreekrecht zelf niet uitgebreid.
- Het spreekrecht kan voortaan worden uitgeoefend namens slachtoffers, die fysiek of geestelijk niet in staat zijn het woord te voeren. De kring van sprekers is hetzelfde als bij de nabestaanden en slechts één van de personen mag het spreekrecht namens het slachtoffer uitoefenen (artikel 51e lid 7 Sv).

§3.6: De positie van het slachtoffer anno 2016: de invoering van het onbeperkte spreekrecht

Als gevolg van een aantal maatschappelijke ontwikkelingen en gelet op de gebleken ervaringen in de praktijk werd het noodzakelijk geacht dat meer mensen in staat werden gesteld om het spreekrecht uit te oefenen. Het betrof in het bijzonder de verruiming in de reikwijdte van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden.

⁹⁷ Beaujean 2012, p. 4.

⁹⁸ Stb. 2012, 345

⁹⁹ Beaujean 2012, p. 2.

De wet waarbij het spreekrecht is ingevoerd is in 2010 geëvalueerd. Uit die evaluatie is naar voren gekomen dat de helft van de slachtoffers dat gebruik maakt van het spreekrecht, de reikwijdte van het spreekrecht te beperkt vindt en ook graag zou willen spreken over de strafmaat en de feiten van het misdrijf.¹⁰⁰

Ondanks de reeds ingevoerde wijzigingen was de Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie, F. Teeven van mening dat het slachtofferbeleid nog niet af was.¹⁰¹ Teeven kwam in februari 2013 met het visiedocument *“Recht doen aan slachtoffers”* waarin hij zijn visie geeft op de positie van slachtoffers van criminaliteit en de verantwoordelijkheden van de overheid voor de groep. Uit dit document komt naar voren dat hoewel er veel goed gaat, er ook signalen zijn, dat er ruimte is voor verbetering. Volgens Teeven is er voornamelijk behoefte aan een uitgebreider spreekrecht.¹⁰²

Wetsvoorstel adviesrecht

Bovenstaande heeft geresulteerd in het wetsvoorstel voor een adviesrecht voor slachtoffers. Door dit wetsvoorstel zouden slachtoffers tijdens de zitting een advies mogen uitbrengen over onder andere de mogelijke bewezenverklaring en de strafmaat. Met het wetsvoorstel zou ook de motiveringsplicht van de rechter worden uitgebreid, indien de rechter van het advies van het slachtoffer afwijkt, zou hij dit moeten motiveren.¹⁰³ Het voorgestelde adviesrecht zou – in tegenstelling tot het spreekrecht – te veel processuele gevolgen hebben. De Raad van State (hierna: RvS) heeft het adviesrecht negatief beoordeeld.¹⁰⁴ De RvS stelt in zijn conclusie het volgende: *“het voorgestelde adviesrecht voor het slachtoffer in combinatie met de processuele gevolgen daarvan, leidt tot een fundamentele wijziging van de positie van het slachtoffer in het strafproces. Er ontstaat de facto een driepartijen-proces. De afdeling acht een zodanig ingrijpende wijziging ongewenst”*.¹⁰⁵

De invoering van het onbeperkte spreekrecht voor slachtoffers en nabestaanden

Het wetsvoorstel adviesrecht is dan ook teruggedenken en in plaats daarvan is op 1 juli 2016 de wet van 14 april 2016 tot *‘Wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter aanvulling van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces (...)’*¹⁰⁶ in werking getreden.¹⁰⁷

In het Wetboek van Strafvordering wordt het beperkte spreekrecht van slachtoffers van ernstige misdrijven en nabestaanden aangevuld tot een onbeperkt spreekrecht, artikel 51e lid 2 Sv. Dit onbeperkte spreekrecht houdt in dat slachtoffers en nabestaanden tijdens de zitting, naast de gevolgen die het delict bij hen teweeg heeft gebracht, onder andere mogen spreken over, de mogelijke bewezenverklaring, het strafbare feit, de schuld van de verdachte(n) en de strafmaat. Het onbeperkte spreekrecht vindt plaats binnen de context van de voorgaande regeling van het onderzoek ter terechtzitting. Daarnaast kan een slachtoffer zich doen laten bijstaan door een raadsman. Het slachtoffer van zeden en geweldsmisdrijven heeft recht op gratis rechtsbijstand, artikel 44 lid 4 Wet op Rechtsbijstand.

Het verschil tussen onbeperkt spreekrecht en het adviesrecht

Het verschil tussen het huidige spreekrecht en het adviesrecht is, is dat de rechter niks hoeft te doen met de mededelingen van het slachtoffer. De rechter kan het oordeel wat het slachtoffer geeft in zijn spreekrecht, ongemotiveerd naast zich neerleggen.¹⁰⁸

¹⁰⁰ Groenhuijsen, Pemberton & Lens 2010.

¹⁰¹ F. Teeven, Brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten -Generaal: *Visie op slachtoffers*, d.d. 22 februari 2013, p. 8.

¹⁰² Teeven 2013.

¹⁰³ W03.14.0066/II, Advies van de Raad van State, p. 3.

¹⁰⁴ W03.14.0066/II, Advies van de Raad van State.

¹⁰⁵ W03.14.0066/II, Advies van de Raad van State, conclusie, p. 7.

¹⁰⁶ *Kamerstukken II* 2014/15, 34082, 3.

¹⁰⁷ *Stb.* 2016, 160. Tegelijkertijd is de wijziging van de Wet schadefonds geweldsmisdrijven ter uitbreiding van de mogelijkheid van uitkering aan nabestaanden in werking getreden. Dit wordt buiten beschouwing gelaten.

¹⁰⁸ *Kamerstukken II* 2014/15, 34082, 3, p. 9.

Belastende verklaring

Eén van de redenen voor de huidige wijziging is immers dat er ongelijkheid bestond bij de verschillende gerechten omtrent de grenzen die gehanteerd werden bij de uitoefening van het spreekrecht. Uit de evaluatie van het spreekrecht bleek dat rechters in de praktijk, de regel, dat het slachtoffer zich uitsluitend mocht uitlaten over de gevolgen van het strafbare feit, in de praktijk niet heel strikt handhaafden. Het spreken over bijvoorbeeld de strafmaat, werd zelden belet.¹⁰⁹ Voor het slachtoffer is van belang dat hij niet meer hoeft af te wachten of hij een flexibele of precieze rechter treft.¹¹⁰ Door de invoering van het onbeperkte spreekrecht is de situatie voor elk slachtoffer gelijk.

De Hoge Raad stelde in het arrest van 8 juli 2014¹¹¹ al voorop dat blijkens de wetsgeschiedenis, geen beëdiging van het slachtoffer als getuige vereist is, wanneer hem vragen gesteld worden die uitsluitend betrekking hebben op diens verklaring omtrent de gevolgen die het strafbare feit bij hem teweeg heeft gebracht. Wanneer, naar aanleiding van het spreekrecht, aan het slachtoffer vragen gesteld diende te worden die mogelijk samenhangen met de beantwoording van de vragen van artikelen 348 en 350 Sv, was beëdiging als getuige wel vereist. Daar moet men zich strik aanhouden, want het horen van een niet beëdigde getuige leidt in beginsel tot nietigheid van het onderzoek ter terechtzitting.¹¹²

Tweefasenproces

Tijdens de mondelinge behandeling van het wetsvoorstel¹¹³ is aan de orde geweest of de consequenties van de uitbreiding van het spreekrecht moesten leiden tot een wijziging van de structuur van het onderzoek op de terechtzitting, in de zin dat er een scheiding moest komen tussen de vaststelling dat de verdachte het tenlastegelegde feit heeft begaan en de vraag welke straf hem daarvoor moet worden opgelegd. Bij dit debat is ter sprake gekomen of het wenselijk is dat het slachtoffer zich uitlaat over de schuld van de verdachte, voordat de schuldvraag door de rechter beantwoord is.

De Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie, F. Teeven, heeft een onderzoek laten verrichten over de voor- en nadelen van het strafproces in twee fasen in relatie tot de posities van slachtoffer en verdachte.¹¹⁴ Het doel van het onderzoek was om de verschillende belangen en argumenten die voor een tweefasenproces zijn aangevoerd adequaat te kunnen wegen. Een splitsing in twee fasen zou kunnen bewerkstelligen dat het slachtoffer en andere spreekgerechtigden zich pas kunnen uitlaten over de schuld van de verdachte en de gewenste strafmaat, nadat de rechter zich over de bewezenverklaring van de verdachte heeft uitgelaten en diens schuld is vastgesteld. Dit zal de mogelijke strijdigheid met de onschuldpresumptie van de verdachte wegnemen, wat een voordeel is. Een zwaarwegend nadeel van het tweefasenproces is dat het tot vertraging van het strafproces zal leiden.¹¹⁵

De conclusie die uit dit onderzoek voortvloeit, is dat een tweefasenproces in het Nederlandse recht geen noodzakelijke voorwaarde, is voor de verruiming van de mogelijkheden voor het slachtoffer om zich over meer uit te laten dan waartoe hij nu gerechtigd is. Teeven deelt deze conclusie.¹¹⁶

Doelen van het onbeperkte spreekrecht

Uit de MvT vloeit voort dat de doelen van het huidige spreekrecht, aansluiten bij de doelen van het beperkte spreekrecht. Door de invoering van het onbeperkte spreekrecht is de

¹⁰⁹ Kamerstukken II 2014/15, 34082, 3, p. 14.

¹¹⁰ Kamerstukken II 2014/15, 34082, 6, p. 5.

¹¹¹ HR 1 juli 2014, ECLI:NL:HR:2014:1496.

¹¹² HR 12 januari 1993, LJN ZC9183, NJ 1993/532.

¹¹³ Stb. 2016, 160.

¹¹⁴ Keulen e.a. 2013.

¹¹⁵ Kamerstukken II 2014/15, 34082, nr. 3, p. 4.

¹¹⁶ Kamerstukken II 2014/15, 34082, nr. 3, p. 8.

positie van het slachtoffer wederom versterkt, welke geheel aansluit met het huidige slachtofferbeleid '*Recht doen aan slachtoffers*' in Nederland.

Daarnaast is uit onderzoek gebleken dat meer slachtoffers gebruik zouden maken van het spreekrecht als zij ook zouden kunnen spreken over onder andere de strafmaat. Het doel van de verruiming is dus om meer slachtoffer gebruik te laten maken van het spreekrecht. Dit gaat gepaard met dat het spreekrecht een bijdrage levert aan het emotionele herstel. Nu door de invoering van het onbeperkte spreekrecht, verwacht wordt dat meer slachtoffers gebruik zullen maken van het spreekrecht, zal dit ten goede komen aan het emotionele herstel van de slachtoffers.

Uitgangspunten

Aan de verruiming en de omvang van het spreekrecht liggen de volgende uitgangspunten ten grondslag:¹¹⁷

- De belangrijkste wijziging heeft plaatsgevonden in artikel 51e lid 2 Sv. Voor 1 juli 2016 luidde lid 2 namelijk: '*het slachtoffer (...) kan op de terechtzitting een verklaring afleggen over de gevolgen die de strafbare feiten genoemd in het eerste lid, bij hem teweeg heeft gebracht*'. Dit lid is vervangen door: '*het slachtoffer kan op de terechtzitting een verklaring afleggen*'. Hieruit blijkt meteen dat alle beperkingen, middels deze wetswijziging, aan het spreekrecht zijn opgeheven.¹¹⁸
- Daarnaast is aan artikel 51e lid 1 Sv toegevoegd, dat degene die gerechtigd zijn het spreekrecht uit te oefenen en hiervan gebruik wensen te maken hiervan tijdig schriftelijk kennis dienen te geven aan de OvJ, zodat deze hen kan oproepen. Dit vloeit voort uit de bijbehorende MvT: '*Dit noopt tot de intensievere planning bij de voorbereiding: rekening moet worden gehouden met de beschikbaarheid van de verdachte en diens raadsman, het slachtoffer en diens raadsman. Als hij – al dan niet goed opgeroepen – niet verschijnt, zal aanhouding moeten volgen*'.¹¹⁹ Deze verplichting van het (spreekgerechtigde) slachtoffer is nieuw en is bedoeld om vertraging van het proces te voorkomen.
- Voor zover het gaat om verwoording van de ervaringen van het slachtoffer, geldt dat hij in beginsel geen vragen heeft te dulden en dat deze verklaring niet voor weerlegging vatbaar is. De voorgaande situatie blijft gehandhaafd, dit houdt in dat wanneer een slachtoffer gebruik maakt van zijn spreekrecht, hij niet wordt beëdigd. Wanneer een slachtoffer een belastende verklaring aflegt, kan hij wel worden beëdigd als getuige.¹²⁰
- Tot slot blijft het slachtoffer procesdeelnemer en wordt geen zelfstandige procespartij. Het slachtoffer wordt geen Nebenkläger.¹²¹ Het vervolgingsmonopolie blijft bij het OM.

Vorbereiding slachtoffer op de terechtzitting

In elk arrondissement is een slachtofferloket tot stand gekomen, hier werken politie, OM en Slachtofferhulp Nederland nauw samen aan verbetering van de dienstverlening.

- *Het OM*: het slachtoffer zal in de ernstiger zaken het aanbod krijgen om voorafgaand aan de terechtzitting een slachtoffergesprek hebben met de behandelend OvJ. In dit gesprek zal de OvJ mede spreken over zijn voorziene strafeis en zal hij benadrukken dat hij, maar vooral ook de rechter, tot een andere beslissing kan komen, zowel ten aanzien van het bewijs, als de strafbaarheid en de op te leggen straf. De strafeis en/of de uiteindelijke beslissing van de rechter, zal hierdoor niet als een verrassing komen voor het slachtoffer, waarmee ook mogelijke secundaire victimisatie als gevolg van een tegenvallende strafeis kan worden voorkomen.¹²²

¹¹⁷ Kamerstukken II 2014/15, 34082, 3, p. 13.

¹¹⁸ Beaujean 2016, p. 4.

¹¹⁹ Kamerstukken II 2014/15, 34082, 3, p. 4.

¹²⁰ Kamerstukken II 2014/15, 34082, 3, p. 2.

¹²¹ Nebenklage biedt slachtoffers in Duitsland de mogelijkheid zich als Nebenkläger bij de strafvordering aan te sluiten. Hierdoor kunnen zij als zelfstandige procesdeelnemers in de strafprocedure opkomen voor hun persoonlijke belangen. De positie van de Nebenkläger is te vergelijken met deze van het OM.

¹²² Kamerstukken II 2014/15, 34082, 6, p. 6.

- *Slachtofferhulp Nederland*: medewerkers van Slachtofferhulp Nederland bereiden de slachtoffers, die te kennen geven dit op prijs te stellen, voor op de terechtzitting en kunnen het slachtoffer op die dag ook vergezellen. Als het slachtoffer aangeeft dat hij een uitgebreide verklaring wil afleggen, zal de medewerker van Slachtofferhulp Nederland hem wijzen op de mogelijke nadelen en risico's. Het slachtoffer zal onder andere geïnformeerd worden over dat een verklaring over de toedracht of het bewijs aanleiding kan zijn om als getuige gehoord te worden. Met de geboden informatie kan het slachtoffer zelf kiezen waarover hij wil vertellen.¹²³

§3.7: Tussenconclusie

De positie van het slachtoffer is door de jaren heen aanzienlijk versterkt. Voor de Wet Terwee had het slachtoffer geen positie in het strafproces en werd het slachtoffer voornamelijk gezien als getuige die behulpzaam diende te zijn bij de waarheidsvinding in het onderzoek van de strafzaak tegen de verdachte. Sinds de Wet Terwee kan het slachtoffer zich met een vordering tot schadevergoeding als benadeelde partij in het strafproces voegen. De omvang van de vordering hoeft sindsdien niet meer te voldoen aan een vast (maximum)bedrag, maar moet eenvoudig van aard zijn.

Het slachtoffer kan sinds 2004 een SSV laten opstellen en toevoegen aan het strafdossier. Tevens heeft het slachtoffer sinds 2005 spreekrecht. Het spreekrecht kan uitgeoefend worden wanneer sprake is van een strafbaar feit waarop naar de wettelijke omschrijving een gevangenisstraf van acht jaar of meer staat of één van de door de wet aangewezen gevallen. Dankzij het spreekrecht kunnen slachtoffers ter terechtzitting spreken over welke gevolgen het strafbare feit bij hen teweeg heeft gebracht. Bij uitoefening van het spreekrecht wordt het slachtoffer niet beëdigd als getuige, tenzij hij een belastende verklaring aflegt.

Het slachtoffer heeft sinds de invoering van de Wet Versterking Positie Slachtoffers in 2011 een eigen titel in het Wetboek van Strafvordering: Titel IIIa. In die titel zijn de rechten van het slachtoffer gebundeld en uitgebreid. Aan het slachtoffer komen verscheidene rechten toe, het slachtoffer heeft onder andere recht om te spreken, recht op informatie, correcte bejegening en schadevergoeding.

De meeste slachtoffers die gebruik konden maken van het spreekrecht zagen er bewust vanaf omdat de kring van spreekgerechtigden voor hen een probleem was. Dankzij de Wet uitbreiding spreekrecht in 2012, kunnen naast de levensgezel van overleden slachtoffer, maximaal drie nabestaanden het spreekrecht ter terechtzitting uitoefenen en is het toegestaan dat een vertegenwoordigde, in de gevallen dat een slachtoffer niet in staat is zelf te spreken, mag spreken.

Tot slot heeft het slachtoffer sinds 1 juli 2016 onbeperkt spreekrecht. Het basis spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden is aangevuld tot een onbeperkt spreekrecht. Door het onbeperkte spreekrecht kunnen slachtoffers en nabestaanden ter terechtzitting, naast de gevolgen die het delict bij hen teweeg heeft gebracht, spreken over, de mogelijke bewezenverklaring, het strafbare feit, de schuld van de verdachte(n) en de strafmaat.

¹²³ Stb. 2016, 160, p. 10.

Hoofdstuk 4: In werkelijkheid

In voorgaande hoofdstukken is de theorie van en rondom het onbeperkte spreekrecht uiteengezet. In dit hoofdstuk wordt besproken hoe het onbeperkte spreekrecht tot op heden in de praktijk functioneert. Allereerst worden de observatietabellen geanalyseerd en vervolgens wordt in kaart gebracht hoe de strafrechters het spreekrecht ervaren.

§4.1: Het onbeperkte spreekrecht in de praktijk

Zaaksinformatie

Voor de uiteenzetting van de gevolgen voor de procesgang ter terechtzitting zijn tien rechtszaken bijgewoond waarbij gebruik werd gemaakt van het spreekrecht. Er zijn negen meervoudige kamerzittingen bijgewoond en één politierechterzitting in de periode van 23 september 2016 tot en met 8 november 2016. Voor de uitwerking van de rechtszaken wordt verwezen naar bijlage 1 en bijlage 2.

Zoals is besproken in hoofdstuk 3, kunnen slachtoffers en nabestaanden (hierna: spreekgerechtigde(n)) van ernstige misdrijven gebruik maken van het onbeperkte spreekrecht. Het merendeel van het spreekrecht wordt om die reden uitgeoefend bij meervoudige kamerzittingen. In de geobserveerde zaken werden bij levensdelicten, verkeersongevallen, geweldsdelicten en zedendelicten gebruik gemaakt van het spreekrecht. Er is hier sprake van emotioneel beladen delicten waarbij spreekgerechtigden gebruik wensen te maken van hun spreekrecht.. Het spreekrecht van nabestaanden bij levensdelicten springt eruit: moord stond drie keer op de tenlastelegging.¹²⁴

In de tien zaken die zijn bijgewoond, was in elke zaak de verdachte van het tenlastegelegde feit aanwezig.¹²⁵ Het spreekrecht van de spreekgerechtigde, ten aanzien van de gevolgen en de vragen van artikel 350 Sv, kan confronterend zijn voor de verdachte. De voorzitter ter terechtzitting vraagt na afloop van het spreekrecht, altijd aan verdachte wat hij of zij van het spreekrecht vond, tenzij de verdachte ontkent. Bij het stellen van deze vraag ontstaat het risico dat er een discussie ontstaat tussen de spreekgerechtigde en de verdachte op de terechtzitting, waardoor de terechtzitting kan uitlopen. Het is hier aan de voorzitter ter terechtzitting om de goede orde te bewaren. Tevens hoort de verdachte wat het slachtoffer is aangericht, wat een preventieve werking kan hebben.

Hoedanigheid spreekgerechtigde(n)

In totaal wilden in de tien geobserveerde zaken, twaalf spreekgerechtigden gebruik maken van het spreekrecht. In totaal wilden er evenveel nabestaanden (6), als rechtstreekse slachtoffers (6) gebruik maken van het spreekrecht.¹²⁶ Kennelijk is bij beide partijen de behoefte om een stem te hebben in de rechtszaal, even groot. Het is lastig om te beoordelen of dat het veel of weinig spreekgerechtigden zijn, omdat er maar tien zaken zijn geobserveerd. Hier zal dan ook geen uitspraak over worden gedaan. In elke rechtszaak wilde in ieder geval, minimaal één persoon gebruik maken van zijn of haar spreekrecht. De spreekgerechtigden die gebruik wilden maken van het spreekrecht, waren echter niet altijd aanwezig ter terechtzitting.

In het merendeel van geobserveerde zaken waren de spreekgerechtigden wel aanwezig ter terechtzitting: bij acht zaken waren tien spreekgerechtigden aanwezig.¹²⁷ Van de tien aanwezige spreekgerechtigden hadden zes personen de rol van nabestaande. Hieruit blijkt dat de nabestaande(n) van het overleden slachtoffer vaker én in grotere getalen bij de terechtzitting aanwezig zijn, dan het rechtstreekse slachtoffer. Uit bijlage 2 blijkt dat blijkt dat vaak meerdere nabestaanden per zaak gebruik willen maken van het spreekrecht.¹²⁸ Hieruit blijkt dat nabestaanden optimaal gebruik maken van de opheffing van de beperking tot één

¹²⁴ Bijlage 2, onder 3.

¹²⁵ Bijlage 2, onder 4.

¹²⁶ Bijlage 2, onder 6.

¹²⁷ Bijlage 2, onder 5.

¹²⁸ Bijlage 2, onder 6

sprekende nabestaande uit 2012. Dit heeft echter wel consequenties voor de tijd. Des te meer nabestaanden per afzonderlijke terechtzitting wilt spreken, des te meer rekening er gehouden moet worden met de (tijds)planning.

In de andere twee zaken, waar geen spreekgerechtigde aanwezig was, ging het om geweldsdelicten. In deze zaken waren de twee rechtstreekse slachtoffer niet aanwezig ter terechtzitting.¹²⁹ Bij slachtoffers van geweldsdelicten speelt angst een grote rol. Vaak willen die slachtoffers niet nogmaals geconfronteerd worden met de verdachte, waardoor zij er bewust voor kiezen om niet ter terechtzitting aanwezig te zijn, maar wel een SSV indienen. Rechtszaken waarbij geweldsdelicten op de tenlastelegging staan, hebben om die reden, een kleine kans om uit te lopen qua tijd.

Spreekgerechtigden kunnen zich door verschillende partijen laten bijstaan ter terechtzitting, waar, blijkt uit bijlage 2, volop gebruik van wordt gemaakt. Het merendeel van de spreekgerechtigden heeft zich laten doen bijstaan door Slachtofferhulp Nederland (hierna: SHN) (6). In de twee zaken waar het rechtstreekse slachtoffer niet aanwezig was ter terechtzitting, was ook geen bijstand aanwezig.¹³⁰

Hoedanigheid spreken

Het spreekrecht kan op verschillende manieren door de spreekgerechtigden worden uitgeoefend. Men kan het spreekrecht ter terechtzitting uit het hoofd uitoefenen, of men kan een SSV laten opstellen bij SHN. Vervolgens kan de spreekgerechtigde ervoor kiezen de SSV zelf voor te lezen, of men kan dit door iemand anders laten doen.

In merendeel van de zaken werd het spreekrecht door de spreekgerechtigden uitgeoefend door middel van het voorlezen van een SSV (9). Wat opvallend is, is dat in één zaak het spreekrecht ter terechtzitting uit het hoofd werd uitgeoefend, dit komt vrijwel nooit voor.¹³¹ In zes zaken wilden de spreekgerechtigden ter terechtzitting zelf de SSV voorlezen. In twee van die zaken is de spreekgerechtigde zelf begonnen met voorlezen, maar door de hoog opgelopen emoties heeft in zaak 3 de voorzitter ter terechtzitting het van de spreekgerechtigde overgenomen en in zaak 10 een medewerker van SHN.¹³²

Door het opstellen van een SSV wordt de zaak voorbereid. De verklaring wordt voorafgaand aan de terechtzitting op papier gezet en ter terechtzitting voorgedragen, zo heeft de spreekgerechtigde een houvast. In het gros van de zaken stelt SHN de SSV op en dat betekend dat zij tijd verwachten voor het spreekrecht ter terechtzitting. Hierdoor zou SHN, de rechtbank een tijdsindicatie kunnen geven om uitloop van zaken te voorkomen, maar niets is minder waar. Uit een gesprek met een medewerker van SHN blijkt dat medewerkers van SHN in sommige zaken er zelfs bewust voor kiezen om een SSV op het allerlaatste moment in te dienen, of zelfs pas ter terechtzitting, om de aandacht van de rechters ter terechtzitting te trekken. Het zogenoemde “wow-effect” creëren noemde de werknemer het.¹³³

Het voorlezen van de SSV kunnen de spreekgerechtigden dus zelf doen, of dit kunnen zij voor hen te laten doen. In de zaken waarbij geen spreekgerechtigde ter terechtzitting aanwezig was, maar waarbij wel een SSV was ingediend, werd de SSV in zaak 5 voorgelezen door de OvJ en zaak 6 door de voorzitter ter terechtzitting. Daarnaast komt het in twee zaken voor dat de spreekgerechtigden wel aanwezig waren ter terechtzitting, maar de SSV bewust door een ander lieten voorlezen. In zaak 1 waren de nabestaanden Pools, om die reden werd de SSV door een medewerker van SHN voorgelezen. In zaak 2 was de spreekgerechtigde minderjarig, waardoor hij de SSV door zijn oom liet voorlezen.¹³⁴

¹²⁹ Bijlage 2, onder 3 en 5.

¹³⁰ Bijlage 2, onder 7.

¹³¹ Bijlage 2, onder 8.

¹³² Bijlage 2, onder 9.

¹³³ Bijlage 11.

¹³⁴ Bijlage 2, onder 9.

Het spreekrecht duurde in alle zaken in totaal 50 minuten, per zaak is dat een gemiddelde van 05:00 minuten en per persoon is dat een gemiddelde van 4 minuten en 10 seconden. Spreekgerechtigden krijgen bij SHN een folder waarin informatie staat over het spreekrecht. In die folder staat dat het slachtoffer tien à vijftien minuten de tijd krijgt om van zijn spreekrecht gebruik te maken.¹³⁵ In de praktijk duurde het spreekrecht per zaak, gemiddeld niet langer dan vijf minuten. De duur van het spreekrecht heeft dus geen gevolgen met zich mee gebracht met betrekking tot de procesgang ter terechtzitting.¹³⁶

Nicole van den Hurk

De enige zaak die daadwerkelijk uitliep was zaak 4, de zaak van Nicole van den Hurk.¹³⁷ De uitloop van deze zaak had niet te maken met het tijdslimiet van het uitgeoefende spreekrecht, deze was namelijk in totaal niet langer dan tien minuten. De uitloop had te maken met het wrakingsverzoek¹³⁸ van de advocaat van de nabestaanden. De advocaat van de nabestaanden had verzocht om een tweede termijn van spreekrecht voor de broer van het slachtoffer en voor uitgebreid spreekrecht voor de vader. Het verzoek tot een tweede termijn van het spreekrecht voor de broer werd afgewezen, het spreekrecht van de vader werd toegewezen. Daarop verzocht de advocaat van de nabestaanden de rechters hun beslissing ten opzichte van de broer te heroverwegen en anders zich te verschonen. De rechtbank liet weten de verzoeken niet in te willigen. De rechtbank gaf aan dat zij telkens weloverwogen en onderbouwd de beslissingen heeft genomen. Zij betreurt dat de nabestaanden dit niet als zodanig ervaren. Namens de nabestaanden wraakte de advocaat alle leden van de rechtbank.¹³⁹ Het wrakingsverzoek van de nabestaanden werd overigens afgewezen door de wrakingskamer.

Inhoud van het spreekrecht

Wat opvallend is, is dat de spreekgerechtigden, ondanks dat zij de mogelijkheid hebben zich in het spreekrecht uit te laten over de schuld van verdachte, de strafmaat en het bewijs, zich in merendeel deel van de zaken, slechts uitlaten over welke gevolgen het feit bij hen teweeg heeft gebracht (7).¹⁴⁰ De spreekgerechtigden maken dus meer gebruik van het basis spreekrecht, dan het uitgebreide onbepaalde spreekrecht. Alleen in zaak 3, zaak 4 en zaak 10 was er sprake van onbepaald spreekrecht.¹⁴¹ Daarnaast is in geen enkele zaak de spreekgerechtigde, naar aanleiding van het spreekrecht, beëdigd als getuige.¹⁴² De inhoud van het spreekrecht heeft dus geen gevolgen voor de procesgang ter terechtzitting gehad.

Waarom wordt er nog zoveel gebruik gemaakt van het basis spreekrecht en niet van het onbepaalde spreekrecht? Daar zijn twee redenen voor.¹⁴³ Ten eerste weten spreekgerechtigden niet welke rechten zij hebben. Wanneer spreekgerechtigden bij SHN komen heeft slechts een enkeling zich ingelezen op internet. Het is de taak van SHN om de spreekgerechtigden juist en volledig te informeren over het spreekrecht en hen daarin te begeleiden. Ten tweede stelt een medewerker van SHN dat zij en de andere medewerkers van SHN nog steeds in het systeem van het basis spreekrecht zitten. De medewerkers van SHN waren altijd erg gefocust om de spreekgerechtigden enkel te laten spreken over welke gevolgen het strafbare feit bij hen teweeg heeft gebracht. De medewerkers van SHN stelden altijd gericht vragen over de gevolgen, nu het onbepaalde spreekrecht in werking is getreden proberen zij dat steeds minder te doen en juist opener vragen te stellen aan de spreekgerechtigden, bijvoorbeeld: “*wat wilt u vertellen?*”.

¹³⁵ Slachtofferhulp Nederland, folder *Spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring*. Deze folder is bedoeld om slachtoffer te informeren inzake het spreekrecht en kan worden beschouwd als een richtlijn.

¹³⁶ Bijlage 11, onder 10.

¹³⁷ Rb. Oost-Brabant 22 november 2016, ECLI:NL:RBOBR:2016:6438.

¹³⁸ Rb. Oost-Brabant 19 oktober 2016, ECLI:NL:RBOBR:2016:5799.

¹³⁹ *Dood Eindhovens meisje in 1995*, rechtspraak.nl (zoek op: *gewraakt Eindhoven*).

¹⁴⁰ Bijlage 2, onder 11.

¹⁴¹ Bijlage 2, onder 12, 13, 14 en 15.

¹⁴² Bijlage 2, onder 16.

¹⁴³ Bijlage 11.

Uit bovenstaande blijkt dat de medewerkers van SHN, de spreekgerechtigden niet actief wijzen op het feit dat zij onbeperkt spreekrecht hebben. Dat terwijl het wel de taak van, onder andere, SHN is om de slachtoffers over het spreekrecht te informeren en hen daarin in te begeleiden. Daarnaast staat in de folder¹⁴⁴ van SHN alleen informatie over het basis spreekrecht, dat spreekgerechtigden zich mogen uitlaten over welke gevolgen het strafbare feit bij hen teweeg heeft gebracht. Er staat niets in de folder dat de spreekgerechtigden wijst op het feit dat zij onbeperkt spreekrecht hebben. De folder en de werkwijze die SHN tot op heden hanteert, zorgen ervoor dat spreekgerechtigden niet weten welke rechten zij hebben. Hierdoor maken zij vooral gebruik van het basis spreekrecht, in plaats van, van het onbeperkte spreekrecht. Dat is een fout van SHN, maar tegelijkertijd zorgt dat ervoor dat het spreekrecht, vooralsnog, geen gevolgen met zich meebrengt met betrekking tot de procesgang ter terechtzitting. De keerzijde hiervan is dat wanneer de medewerkers van SHN hun huidige werkwijze aanpassen aan het onbeperkte spreekrecht en de spreekgerechtigden dus wel weten welke rechten zij hebben, het spreekrecht in de toekomst wel gevolgen kan hebben voor de procesgang ter terechtzitting.

Uit de observaties blijkt dat de drie zaken waarin de spreekgerechtigden hebben gesproken over de strafmaat, de uitspraken overeen kwamen met de strafeis van de OvJ. Dit heeft te maken met het feit dat de spreekgerechtigden in ernstigere zaken, voorafgaand aan de terechtzitting, het aanbod krijgen om een slachtoffergesprek te hebben met de behandelend OvJ. De uitkomst van zaak 3 en zaak 10 kwam overeen met de uitspraak over de strafmaat door spreekgerechtigde gemaakt en de strafeis van de OvJ. In zaak 4 week de uitkomst van de rechtszaak af van de uitspraak van de spreekgerechtigden over de strafmaat en de strafeis van de OvJ.¹⁴⁵ In hoeverre wordt de rechter beïnvloed door het onbeperkte spreekrecht?

De rechter verwijst in zijn vonnis soms naar het spreekrecht. Dit doet hij afwisselend algemeen en specifiek. Bij algemeen verwijzen worden de spreekgerechtigden slechts genoemd in het vonnis (4), dit gebeurde voornamelijk bij de zaken waarbij de spreekgerechtigden spraken over de strafmaat. Bij specifiek verwijzen wordt de SSV van de spreekgerechtigden genoemd in het vonnis (4), dit gebeurde voornamelijk bij de zaken waarbij de spreekgerechtigden enkel spraken over welke gevolgen het strafbare feit bij hen teweeg heeft gebracht. In twee zaken wordt helemaal niet verwezen in het vonnis.¹⁴⁶ In de zaken waar de rechter specifiek verwijst naar de SSV, kan geconcludeerd worden dat de rechter rekening houdt met de persoonlijke omstandigheden van de spreekgerechtigden, in de zin dat het spreken over de gevolgen indruk heeft gemaakt op de rechter en hiermee rekening is gehouden bij het bepalen van de straf. Is dat terecht? Er wordt immers ook rekening gehouden met, wanneer deze bekend zijn, de persoonlijke omstandigheden van de verdachte. Uit bovenstaande blijkt dat het spreekrecht wel degelijk invloed heeft op de rechter en dat dit gevolgen heeft voor de procesgang ter terechtzitting.

Dit zijn de belangrijkste punten als er wordt gekeken naar de observatietabellen. In paragraaf 4.2 wordt uiteengezet wat de visie van de strafrechters is, met betrekking tot het onbeperkte spreekrecht.

§4.2: De strafrechters en het onbeperkte spreekrecht

Hoe kijken de strafrechters tegen het onbeperkte spreekrecht aan? Voor deze uiteenzetting zijn zeven strafrechters (voorzitters van meervoudige kamerzittingen) geïnterviewd. Voor de uitwerking van de interviews wordt verwezen naar bijlage 3 tot en met bijlage 10.

Uit de interviews blijkt dat de rechters gemiddeld 8,4 jaar ervaring hebben.¹⁴⁷ De rechters hebben, sinds de invoering van het onbeperkte spreekrecht in juli 2016, tot op heden

¹⁴⁴ Slachtofferhulp Nederland, folder *Spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring*. Deze folder is bedoeld om slachtoffer te informeren inzake het spreekrecht en kan worden beschouwd als een richtlijn.

¹⁴⁵ Bijlage 2, onder 17.

¹⁴⁶ Bijlage 2, onder 18.

¹⁴⁷ Bijlage 10, onder 1.

gemiddeld vijf keer per rechter te maken gehad met het onbeperkte spreekrecht.¹⁴⁸ Rechter 3¹⁴⁹ en Rechter 6¹⁵⁰ hebben in twee zaken slechte ervaringen gehad met het onbeperkte spreekrecht. De reden daarvoor is dat het spreken van de spreekgerechtigden verwijtend en ongenueanceerd naar verdachte toe was en omdat het spreken 45 minuten en 30 minuten duurde. De combinatie van de duur van het spreken, het karakter van het spreken en de beperkte regiemogelijkheden, zorgden ervoor dat het voor de rechters een nare en ongemakkelijke ervaring was. Daar tegenover staan vijf geïnterviewde rechters die, ondanks de bezwaren tegen de wetgeving, tot op heden alleen maar positieve ervaringen hebben gehad met het onbeperkte spreekrecht. De vijf rechters hebben namelijk niet net als Rechter 3 en Rechter 6 meegemaakt dat het onbeperkte spreekrecht uit de hand liep.¹⁵¹

De positieve ervaringen van de vijf rechters hebben te maken met het feit dat zij weinig verschil merken met het basis spreekrecht.¹⁵² De rechters maakten zich voorafgaand aan de inwerkingtreding van het onbeperkte spreekrecht, zorgen over dat de zittingen enorm zouden gaan uitlopen. Men was namelijk bang dat de spreekgerechtigden door het onbeperkte spreekrecht, sneller een belastende verklaring zouden afleggen, waardoor zij ter terechtzitting als getuige beëdigd moesten worden.¹⁵³ Volgens Rechter 4 is dat overigens geen argument, want: *'wat moet, dat moet'*.¹⁵⁴ Rechter 7 is het eens met Rechter 4. Rechter 7 vindt het ook geen argument, want wanneer je iemand moet beëdigden als getuige, heb je het kennelijk nodig en is het uiteindelijk beter voor je zaak en/of vonnis.¹⁵⁵ Uit de praktijk is echter gebleken dat de angst, afgaand op dit onderzoek, ongegrond verklaard kan worden. De rechters hebben namelijk tot op heden niet meegemaakt dat een spreekgerechtigde als getuige werd beëdigd. Rechter 4 zegt daarover: *'Het slachtoffer is ook gehoord bij de politie, dus waarom zou je dan op zitting ineens met nieuwe, belastende feiten komen? Dat zou heel raar zijn en heel onwaarschijnlijk'*.¹⁵⁶ Dit is in lijn met wat er in paragraaf 4.1 beschreven is, het onbeperkte spreekrecht brengt geen gevolgen met zich mee met betrekking tot de procesgang ter terechtzitting.

Daarnaast maken de rechters maar zelden mee dat spreekgerechtigden zich uitlaten over het bewijs, de strafmaat, de bewezenverklaring en/of de schuld van verdachte. Het spreekrecht van de spreekgerechtigden staat nog steeds in het teken van spreken over welke gevolgen het strafbare feit bij hen teweeg heeft gebracht.¹⁵⁷ Rechter 2 zegt daarover: *'Over het algemeen merk ik niet veel verschil met het oude recht. Mensen mochten toen ook al spreken over de gevolgen en dat doen ze nu nog steeds'*.¹⁵⁸ Hoe is het mogelijk dat de spreekgerechtigden, vooralsnog, in het merendeel van de zaken slechts gebruik maken van het beperkte spreekrecht, in plaats van het onbeperkte spreekrecht? Rechter 1 en Rechter 2 geven daar als reden voor dat spreekgerechtigden niet weten welke rechten zij hebben en dat zij dus niet volledig en juist worden geïnformeerd en begeleid door SHN.¹⁵⁹ Dat is merkwaardig, want volgens Rechter 2, Rechter 3, Rechter 4 en Rechter 5 is het de rol en de taak van SHN om spreekgerechtigden te informeren en te begeleiden met betrekking tot het spreekrecht.¹⁶⁰ Tevens vindt Rechter 3 dat SHN aan verwachtingsmanagement moet doen, dat houdt in dat SHN de spreekgerechtigden voorafgaand aan de terechtzitting behoort te informeren over wat men kan verwachten op een zitting en wat vooral niet.¹⁶¹ Bovenstaande

¹⁴⁸ Bijlage 10, onder 2.

¹⁴⁹ Bijlage 5, onder 3 en 4.

¹⁵⁰ Bijlage 8, onder 3.

¹⁵¹ Bijlage 10, onder 3.

¹⁵² Bijlage 10, onder 10.

¹⁵³ Bijlage 10, onder 6 en 7.

¹⁵⁴ Bijlage 6, onder 10.

¹⁵⁵ Bijlage 9, onder 7.

¹⁵⁶ Bijlage 6, onder 9.

¹⁵⁷ Bijlage 10, onder 4.

¹⁵⁸ Bijlage 4, onder 15.

¹⁵⁹ Bijlage 10, onder 11.

¹⁶⁰ Bijlage 10, onder 24.

¹⁶¹ Bijlage 5, onder 7.

is in lijn met wat er in paragraaf 4.1 beschreven is. Volgens Rechter 4 is het onbeperkte spreekrecht slechts symboolwetgeving.¹⁶²

Wanneer de rechtszaken in de toekomst wel gaan uitlopen door het beëdigden van spreekgerechtigden als getuigen als gevolg van het onbeperkte spreekrecht, kan dat volgens de rechters ondervangen worden door middel van genoeg tijd in te plannen voor de zittingen. Rechter 1, Rechter 3, Rechter 4 en Rechter 6 zijn van mening dat er geanticipeerd kan worden op het soort feit dat op de tenlastelegging staat. Volgens de rechters willen voornamelijk de slachtoffers van levensdelicten en verkeersongevallen gebruik maken van het spreekrecht. Over zedenzaken zijn de meningen verdeeld.¹⁶³ Vorenstaande is in lijn met wat er in paragraaf 4.1 is beschreven. Rechter 2 heeft als oplossing om het spreekrecht zo vroeg mogelijk in het proces te laten uitoefenen, met voorkeur voor de persoonlijke omstandigheden van verdachte, zodat de spreekgerechtigden daar niet op kunnen reageren tijdens het spreekrecht, om zo discussie tussen spreekgerechtigde en verdachte te voorkomen.¹⁶⁴ Volgens Rechter 3 zou het ook helpen als SHN de SSV's op tijd indient en als SHN van te voren kan aangeven wie er wilt spreken en hoelang het ongeveer zal duren.¹⁶⁵

Het niet op tijd indienen van de vorderingen en/of SSV's door SHN, is een punt waar vier van de zeven geïnterviewde rechters tegen aan lopen in de praktijk. Bij twee van de zeven geïnterviewde rechters is deze vraag niet aan bod gekomen. Alleen Rechter 4 ondervindt geen noemenswaardige problemen bij het te laat indienen van de vorderingen en/of SSV's. Rechter 1, Rechter 2, Rechter 3 en Rechter 5 ervaren dit als een groot probleem, want het laat indienen van een vordering en/of SSV, kan ten koste gaan van het slachtoffer. Daarnaast komt het tijdens de terechtzitting onprofessioneel over, aldus Rechter 5.¹⁶⁶ SHN geeft aan dat zij daar in sommige zaken, met een casemanager, bewust voor kiezen. De medewerker van SHN zegt daar het volgende over: *“soms kiezen we er bewust voor om een SSV nog niet in te dienen, juist zodat de rechters moeten luisteren. Niet dat ze het hebben gelezen en weten wat er komt. Dan is het soort van “wow-effect” al weg, want dan hoor je iets wat je al gelezen hebt”*.¹⁶⁷ Dit kan in sommige zaken juist een zeer negatieve werking hebben. Het gevaar wat SHN hiermee loopt is dat vorderingen niet-ontvankelijk worden verklaard en dat komt de positie van het slachtoffer niet ten goede en de procesgang ter terechtzitting ook niet. Hierdoor wordt de procesgang uiteindelijk alleen maar gehinderd. Dit is in lijn met wat er is besproken in paragraaf 4.1.

Uit de interviews blijkt dat de rechters het niet eens zijn met de wetgeving.¹⁶⁸ Het bezwaar tegen de nieuwe wetgeving is dat spreekgerechtigden zich uitgebreid mogen uitlaten over juridische beslissingen die de rechter moet nemen: het bewijs, de strafmaat, de bewezenverklaring en de schuld van verdachte. De rechters stellen dat de emoties van de spreekgerechtigden los staan van de juridische werkelijkheid.¹⁶⁹ Ten eerste redeneren de meeste spreekgerechtigden volgens de rechters dus vanuit hun emoties.¹⁷⁰ Ten tweede hebben de spreekgerechtigden onvoldoende dossierkennis. Ten derde kunnen spreekgerechtigden de verwachting krijgen dat de uitlatingen over de strafmaat en het bewijs invloed heeft op de uitspraak van de rechter, terwijl dit niet zo is.¹⁷¹ Dit kan leiden tot teleurstelling bij de spreekgerechtigden: secundaire victimisatie. De rechters stellen daarentegen dat zij het niet erg zouden vinden als een spreekgerechtigde zegt: *“hij heeft het gedaan”* of *“hij kan niet hoog genoeg gestraft worden”*, maar uitgebreid en onderbouwd op het bewijs of de strafmaat in gaan, vinden zij onnodig. Ten slotte geven de rechters aan dat zij door het onbeperkte spreekrecht minder regiemogelijkheden hebben, juist omdat het

¹⁶² Bijlage 6, onder 13

¹⁶³ Bijlage 10, onder 20.

¹⁶⁴ Bijlage 4, onder 4.

¹⁶⁵ Bijlage 5, onder 15.

¹⁶⁶ Bijlage 7, onder 8.

¹⁶⁷ Bijlage 11.

¹⁶⁸ Bijlage 10, onder 6 en 25.

¹⁶⁹ Bijlage 7, onder 2.

¹⁷⁰ Bijlage 7, onder 2.

¹⁷¹ Bijlage 6, onder 17.

spreekrecht onbeperkt is geworden.¹⁷² De rechters vinden het slecht dat er geen handvaten zijn gegeven met betrekking tot het onbeperkte spreekrecht, want hoe kun je iemand begrenzen in onbeperkt spreekrecht, wat zijn je argumenten daarvoor? Volgens de rechters had het spreekrecht bij het oude mogen blijven: spreken over de ondervonden gevolgen van het delict.¹⁷³

Tevens hebben de uitlatingen over het bewijs, de strafmaat, de bewezenverklaring en de schuld van verdachte volgens de rechters geen invloed op de uitspraak. Het spreken over de gevolgen kan daarentegen wel van invloed zijn op de uitspraak van de rechter. De rechters zeggen daarover dat het spreken over de gevolgen hen kan beïnvloeden en dat het mee kan wegen bij de strafmaat.¹⁷⁴ Waarom? Het spreken over de ondervonden gevolgen geeft namelijk iets aan over de ernst van het misdrijf en dat is iets wat rechters meenemen in de beoordeling. De rechters stellen namelijk dat zij bij de beslissing rekening dienen te houden met alle omstandigheden, (wanneer deze bekend zijn) van verdachte, dus ook van de spreekgerechtigden.¹⁷⁵ Dit wordt onderbouwd door Rechter 4 en Rechter 6. Rechter 4 zegt daarover: *“je gaat zwaarder straffen als de slachtoffers meer leed hebben ondervonden”*.¹⁷⁶ Rechter 6 zegt daarover: *“het spreekrecht kan een rechter qua impact wel beïnvloeden maar niet zo zeer met betrekking tot het juridische. Ik heb niet meegemaakt dat ik door het spreekrecht gigantisch afweek van de vooraf ingecalculeerde straf, misschien wel een beetje. Je houdt altijd wel rekening met een slachtofferverklaring, maar je hebt gewoon landelijke oriëntatiepunten qua strafrichtlijnen. Een slachtofferverklaring kan wel meewegen. Maar wanneer een slachtoffer in de slachtofferverklaring zegt dat verdachte absoluut geen straf moet krijgen, wordt er niet ineens vrijgesproken. Wellicht dat de straf dan iets lichter uitvalt en dat het dan wordt gemotiveerd in het vonnis.”*¹⁷⁷ Rechter 4¹⁷⁸ en Rechter 6 zijn beiden van mening dat wanneer het spreekrecht indruk op hen heeft gemaakt en in die zin heeft meegewogen bij de strafmaat, zij naar het spreekrecht verwijzen in het vonnis. Dit is in lijn met wat er in paragraaf 4.1 beschreven is. Wat opvallend is, is dat drie rechters¹⁷⁹ bij beantwoording van deze vraag hebben aangegeven zij ook (maar) mensen zijn.

Wanneer maakt het spreekrecht indruk op de rechters? Zij hebben daar allen verschillende argumenten voor.¹⁸⁰ Rechter 1 zegt dat het spreekrecht indruk maakt wanneer de spreekgerechtigden zelf iets verklaren, in plaats van dat de rechter de SSV moet voorlezen. Rechter 1 zegt dat het spreekrecht daardoor beter en authentieker overkomt. Rechter 3 vindt dat het spreekrecht indruk maakt wanneer een spreekgerechtigde zich goed kan verwoorden. Rechter 4 vindt dat het spreekrecht indruk maakt wanneer een spreekgerechtigde goed kan omschrijven wat voor leed hem of haar is aangedaan. Tot slot zegt Rechter 5 dat wanneer een spreekgerechtigde het spreekrecht uit het hoofd uitoefent, het veel sterker overkomt dan wanneer hij of zij een SSV voorleest. Rechter 4¹⁸¹ en Rechter 5¹⁸² hebben in de jaren dat zij strafrechter zijn, nog niet meegemaakt dat een spreekgerechtigde het spreekrecht uit het hoofd uitoefende. Dit is in lijn met wat er in paragraaf 4.1 beschreven is.

De rechters vinden dat het onbeperkte daarentegen ook positieve kanten¹⁸³ heeft, namelijk: spreekgerechtigden krijgen meer aandacht, spreekgerechtigden voelen zich gehoord, spreekgerechtigden hebben meer ruimte om te spreken over welke gevolgen het strafbare feit bij hen teweeg heeft gebracht, wat in de praktijk, vooralsnog, het meeste voorkomt, het

¹⁷² Bijlage 5, onder 8.

¹⁷³ Bijlage 10, onder 25.

¹⁷⁴ Bijlage 10, onder 17.

¹⁷⁵ Bijlage 4, onder 12.

¹⁷⁶ Bijlage 6, onder 6.

¹⁷⁷ Bijlage 8, onder 14.

¹⁷⁸ Bijlage 6, onder 15.

¹⁷⁹ Bijlage 3, onder 12, Bijlage 5, onder 14 en Bijlage 7, onder 10

¹⁸⁰ Bijlage 10, onder 18.

¹⁸¹ Bijlage 6, onder 4.

¹⁸² Bijlage 7, onder 9.

¹⁸³ Bijlage 10, onder 5.

onbeperkte spreekrecht kan verzoenend werken, de verklaringen van de spreekgerechtigden zijn een bron van informatie¹⁸⁴ en tot slot heeft het spreekrecht een preventieve werking ten opzichte van de verdachte.¹⁸⁵

De meningen van de rechters over het voorlezen van de SSV wanneer de spreekgerechtigde niet aanwezig is, zijn verdeeld. Rechter 2, Rechter 6 en Rechter 7 zeggen dat zij daar geen moeite mee hebben. Zij voegen daar aan toe dat zij op voorhand altijd duidelijk zeggen: *‘Dit is de verklaring van het slachtoffer, niet van mij. De verklaring van het slachtoffer ga ik nu voorlezen’* en daarna vragen zij aan verdachte: *‘Begrijpt u dat?’*. Rechter 5 doet het wel, maar tegelijkertijd heeft die rechter daar grote moeite mee: *‘Soms moeten wij de SSV ook voorlezen en daar heb ik persoonlijk ook grote moeite mee, maar dat heeft meer te maken met de manier waarop Slachtofferhulp vaak die teksten voorkauwt’*.¹⁸⁶ Rechter 3 daarentegen, leest de SSV niet voor wanneer de spreekgerechtigde niet aanwezig is omdat het een partijverklaring is: *‘Je wilt niet de indruk wekken, dat je als rechter achter die verklaring staat. Dat vind ik best lastig, als de verklaring er wel is, maar er niemand is om die verklaring voor te lezen. Hoe je daar dan mee om moet gaan’*.¹⁸⁷

Tot slot zijn de rechters van mening dat het onbeperkte spreekrecht te ver gaat wanneer men gaat schelden, grof in de mond is, verdachte bedreigt, strafrechtelijke verwijten maakt naar verdachte toe of slechte dingen zegt over verdachte.¹⁸⁸ Daar ligt bij de rechters de grens, wanneer deze grens overschrijd wordt, stellen zij allen in te zullen grijpen. Daarnaast vinden de rechters het moeilijk te beoordelen wanneer zij iets te lang vinden duren. Hoe kun je iets te lang vinden duren, wanneer het spreekrecht onbeperkt is? Rechter 1, Rechter 2, Rechter 5 en Rechter 7 hadden hier dan ook geen mening over. Alvorens is een tijdslimiet van tien minuten gesteld, vaak houden slachtoffers zich ook aan deze gestelde tijd. Er zijn echter tot op heden, twee zaken geweest waarbij het spreekrecht langer duurde dan tien minuten. Dat waren de zaken die Rechter 3 en Rechter 6 benoemde. Rechter 4 vindt het spreekrecht te lang duren wanneer het langer dan een kwartier duurt, Rechter 3 vindt 30 à 45 minuten wel erg lang en tot slot vindt Rechter 6 dat wanneer het spreekrecht 60 minuten duurt bij een zaak waar 120 minuten voor staat, dat echt te lang is.¹⁸⁹

§4.3: Tussenconclusie

De belangrijkste punten die naar voren komen uit de observaties en de interviews zijn dat de spreekgerechtigden tot op heden weinig gebruik van het onbeperkte spreekrecht, zij spreken vooralsnog het meest over welke gevolgen het strafbare feit bij hen teweeg heeft gebracht. Dit heeft te maken met de werkwijze van SHN. Het positieve gevolg hiervan is dat bij de terechtzittingen geen enkele spreekgerechtigde is beëdigd als getuige. De duur van het spreekrecht brengt ook geen gevolgen met zich mee voor de procesgang ter terechtzitting. Vorenstaande wordt tevens beaamt door de geïnterviewde strafrechters. Het merendeel van de strafrechters heeft positieve ervaringen met het onbeperkte spreekrecht. De rechters waren bang dat de rechtszaken, als gevolg van het onbeperkte spreekrecht, zouden uitlopen qua tijd. Dit is echter niet zo en dat is positief. De rechters merken zelfs weinig verschil tussen het basis spreekrecht en het onbeperkte spreekrecht. Daarentegen hebben alle strafrechters bezwaar tegen de wetgeving van het onbeperkte spreekrecht. De rechters zijn van mening dat het spreekrecht bij het oude had moeten blijven: spreken over de gevolgen. Volgens de rechters is het onbeperkte spreekrecht aan zijn doel voorbij gegaan. Tot slot heeft het onbeperkte spreekrecht volgens de rechters geen invloed op de uitspraak, het spreken over de gevolgen kan daarentegen wel van invloed zijn op de uitspraak.

¹⁸⁴ Bijlage 10, onder 9.

¹⁸⁵ Bijlage 10, onder 9.

¹⁸⁶ Bijlage 7, onder 4.

¹⁸⁷ Bijlage 5, onder 13.

¹⁸⁸ Bijlage 10, onder 13.

¹⁸⁹ Bijlage 10, onder 14.

Hoofdstuk 5: Conclusies en aanbevelingen

In de voorgaande hoofdstukken is beschreven wie als slachtoffer kan worden aangemerkt, welke ontwikkelingen de positie van het slachtoffer heeft doorgemaakt vanuit historisch perspectief en hoe het onbeperkte spreekrecht tot uiting komt in de praktijk. In dit onderzoek staat de volgende vraag centraal:

“Welke aanbevelingen vloeien voort uit een praktijkgericht onderzoek naar de (mogelijke) gevolgen van het onbeperkte spreekrecht in relatie tot de procesgang van de strafzaken die lopen bij de Rechtbank Oost-Brabant?”

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op bovenstaande vraag. In paragraaf 5.1 worden de conclusies geformuleerd. Vervolgens worden in paragraaf 5.2 de aanbevelingen ten aanzien van opdrachtgever Rechtbank Oost-Brabant uiteengezet.

§5.1: Conclusies

Wie is het slachtoffer? Iemand wordt als slachtoffer aangemerkt wanneer hij voldoet aan de begripsomschrijving van artikel 51a Sv: *‘degene die als rechtstreeks gevolg van een strafbaar feit vermogensschade of ander nadeel heeft ondervonden’*. Wanneer het directe slachtoffer is komen te overlijden, kunnen diens nabestaanden ook als slachtoffer worden aangemerkt.

Hoe wordt de positie van het slachtoffer ontwikkeld vanuit historisch perspectief? De positie van het slachtoffer is door de jaren heen versterkt. De positie van het slachtoffer is ontwikkeld van geen rechten voor het slachtoffer, naar veel rechten. Eén uiting daarvan is het onbeperkte spreekrecht, waarin slachtoffers (en nabestaanden) bij een strafbaar feit waarop naar de wettelijke omschrijving een gevangenisstraf van acht jaar of meer staat of één van de door de wet aangewezen gevallen, ter terechtzitting niet alleen hoeven te spreken over welke gevolgen het strafbare feit bij hen teweeg heeft gebracht, maar ook mogen spreken over de mogelijke bewezenverklaring, het strafbare feit, de schuld van de verdachte en de strafmaat. Het onbeperkte spreekrecht past hiermee in het perspectief van de huidige trend.

Hoe komt het onbeperkte spreekrecht tot uiting in de praktijk? Enerzijds is gelet op de gevolgen van het onbeperkte spreekrecht en anderzijds zijn strafrechters in interviews bevraagd wat hun visie is met betrekking tot het onbeperkte spreekrecht.

Het doel van het onbeperkte spreekrecht komt niet tot zijn recht. Uit de observaties blijkt dat de spreekgerechtigden weinig gebruik maken van het onbeperkte deel van het spreekrecht. In het merendeel van de zaken spreken de spreekgerechtigden slechts over welke gevolgen het strafbare feit bij hen teweeg heeft gebracht. Dit is in lijn met wat de strafrechters zeggen in de interviews. De strafrechters geven in de interviews aan dat het spreekrecht tot op heden vooral is gericht op de gevolgen van het strafbare feit. Dit komt omdat de spreekgerechtigden niet weten welke rechten zij precies hebben. SHN zit nog steeds in het systeem van het basis spreekrecht en sporen de spreekgerechtigden er vooralsnog op aan om te spreken over de gevolgen. Dit wordt tevens beaamd door de strafrechters. Hieruit kan geconcludeerd worden dat tot op heden, weinig gebruik wordt gemaakt van het onbeperkte spreekrecht en dat het dus geen inhoudelijke gevolgen met zich meebrengt ten aanzien van de procesgang ter terechtzitting. Op het moment dat de spreekgerechtigden in de toekomst wel precies weten welke rechten zij hebben, kan dat in de toekomst dus leiden tot processuele gevolgen ten aanzien van de procesgang ter terechtzitting.

Daarnaast is uit de observaties gebleken dat geen enkele spreekgerechtigde, naar aanleiding van het onbeperkte spreekrecht ter terechtzitting is beëdigd als getuige. De strafrechters hebben tevens, tot op heden, niet meegemaakt dat zij een spreekgerechtigde moesten beëdigden als getuige. Hieruit blijkt dat het onbeperkte spreekrecht niet heeft geleid tot het afleggen van een belastende verklaring door de spreekgerechtigden. Concluderend

kan gesteld worden dat het onbeperkte spreekrecht met betrekking tot dit punt, geen processuele gevolgen heeft ten aanzien van de procesgang ter terechtzitting.

De tijdsduur van het onbeperkte spreekrecht brengt tevens geen processuele gevolgen met zich mee brengt ten aanzien van de procesgang ter terechtzitting. Het spreekrecht in de geobserveerde zaken duurde in totaal 50 minuten, dat is een gemiddelde van vijf minuten per zaak. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de spreekgerechtigden zich houden aan het vooraf gestelde tijdslimiet van tien minuten. De angst van de rechters, dat de rechtszaken zouden uitlopen, kan daarmee afgaand op dit onderzoek ongegrond verklaard worden.

Daarnaast blijkt uit het praktijkonderzoek dat de SSV's en andere vorderingen te laat worden ingediend en dat de rechters dit als zeer onprettig ervaren. Een medewerker van SHN geeft aan dat zij daar in sommige zaken, met een casemanager, bewust voor kiezen om het 'wow-effect' te creëren. De huidige werkwijze van SHN zorgt er op deze manier alleen maar voor dat de procesgang ter terechtzitting wordt gehinderd. De rechters kunnen hierdoor de rechtszaak niet optimaal voorbereiden. Wanneer de rechters de SSV op tijd, voorafgaand aan de terechtzitting ontvangen, kunnen zij de zitting hierop indelen. Dit kan in de toekomst leiden tot negatieve processuele gevolgen.

Tevens kan naar aanleiding van het praktijkonderzoek geconcludeerd worden dat het onbeperkte spreekrecht een rechter niet juridisch kan beïnvloeden. De rechters zeggen daarentegen dat het spreken over de gevolgen wel invloed kan hebben op de beslissing. Zo wordt er gezegd: *“een goed uitgeoefend spreekrecht doet natuurlijk wel wat met je. Dat is ook de bedoeling van het spreekrecht”*, aldus Rechter 2. Volgens de rechters geeft het spreken over de ondervonden gevolgen iets aan over de ernst van het misdrijf en dat is iets wat rechters meenemen in hun beslissing. Hoe komt dat tot uiting in het rechterlijk beslismodel? Wanneer spreekgerechtigden veel leed hebben ondervonden, bestaat de kans dat de rechters zwaarder gaan straffen. Wanneer spreekgerechtigden bijvoorbeeld aangeven dat zij niet willen dat verdachte gestraft wordt, kan het zijn dat de rechters minder zwaar gaan straffen. Rechter 6 zegt daar echter over dat de rechters zich moeten houden aan landelijke oriëntatiepunten en richtlijnen, maar wellicht dat een straf, naar aanleiding van het spreken over de gevolgen, zwaarder of lichter kan uitvallen en dat het dan wordt gemotiveerd in het vonnis. De rechters zijn namelijk van mening dat zij bij de beslissing rekening dienen te houden met alle omstandigheden, zowel van verdachte (indien deze bekend zijn), als van het slachtoffer. Daarnaast verwijst de rechter in sommige zaken naar het spreekrecht. Dit gebeurt afwisselend met specifiek verwijzen en algemeen verwijzen. In de zaken waarbij er in het vonnis specifiek naar het spreekrecht wordt verwezen, kan geconcludeerd worden dat er door de rechter rekening is gehouden met de persoonlijke omstandigheden van het slachtoffer. Concluderend kan gesteld worden dat het spreken over de gevolgen, het basis spreekrecht, wel inhoudelijke gevolgen met zich mee brengt.

Naast de bespreking inzake de inhoudelijk en processuele gevolgen van het onbeperkte spreekrecht, zijn er ook positieve punten die voortvloeien uit het praktijkonderzoek:

- Het onbeperkte spreekrecht zorgt ervoor dat spreekgerechtigden ter terechtzitting meer ruimte hebben om te laten horen wat het strafbare feit voor hen betekent;
- Het onbeperkte spreekrecht heeft een preventie werking ten aanzien van de verdachte;
- Het onbeperkte spreekrecht draagt bij aan de informatievoorziening van de rechters;

Concluderend kan gesteld worden dat het onbeperkte spreekrecht tot op heden geen processuele en inhoudelijk gevolgen heeft ten aanzien van de procesgang ter terechtzitting. Daarbij moet als kanttekening gemaakt worden dat het onbeperkte spreekrecht momenteel nog te nieuw is om daar nu al volhardende conclusies uit te trekken.

Tot slot is de visie van geïnterviewde rechters in tegenspraak met de wettelijke regeling van het onbeperkte spreekrecht. De rechters zijn het niet eens zijn met de wetgeving, zij

verkiezen het basis spreekrecht boven het onbeperkte spreekrecht. Het bezwaar tegen het onbeperkte spreekrecht is dat spreekgerechtigden zich uitgebreid mogen uitlaten over juridische beslissingen die de rechter moet nemen. Slachtoffers beschikken niet over de juridische- en dossierkennis en om zich zonder emotie uit te laten over de vragen van artikel 350 Sv. Tevens stellen de rechters dat het onbeperkte spreekrecht mogelijk onterechte verwachtingen schept bij de spreekgerechtigde, wat kan leiden tot secundaire victimisatie. Volgens de rechters hoort het spreekrecht van slachtoffers over de gevolgen te gaan, het onbeperkte spreekrecht is zijn doel dus voorbij gegaan.

§5.2: Aanbevelingen

Gelet op hetgeen is besproken in de voorgaande paragraaf, heeft het onbeperkte spreekrecht tot op heden geen inhoudelijke en processuele gevolgen met betrekking tot de procesgang ter terechtzitting. Omdat het echter niet is uit te sluiten dat de situatie zo blijft, worden de volgende inhoudelijke en praktische aanbevelingen gedaan ten aanzien van Rechtbank Oost-Brabant.

Inhoudelijke aanbevelingen

1. Het is Rechtbank Oost-Brabant aan te bevelen om in de toekomst te anticiperen op het feit dat spreekgerechtigden zich veel meer kunnen gaan uiten met betrekking tot het onbeperkte spreekrecht. Op het moment dat Slachtofferhulp Nederland zich heeft aangepast aan de huidige situatie van het onbeperkte spreekrecht, niet meer in het systeem van het basis spreekrecht zit en de spreekgerechtigden dus precies weten welke rechten zij hebben, zal het onbeperkte spreekrecht ter terechtzitting steeds vaker voorkomen.
2. Rechtbank Oost-Brabant wordt aanbevolen om op de mogelijk, komende gevolgen in de toekomst te anticiperen middels het bijhouden van hoe vaak het voorkomt dat een rechtszaak uitloopt en om welke reden(en). Wanneer een zaak uitloopt is het aan te bevelen dit te noteren op het zittingsformulier, zodat op basis hiervan een evaluatie kan worden gemaakt.

Praktische aanbevelingen

3. Het is Rechtbank Oost-Brabant aan te bevelen om met Slachtofferhulp Nederland in gesprek te gaan over de huidige werkwijze die zij hanteren met betrekking tot het onbeperkt spreekrecht. Om toekomstige processuele gevolgen te vermijden is vooral ten aanzien van het tijdig indienen van de schriftelijke slachtofferverklaringen aan te bevelen daar duidelijke afspraken over te maken.
4. Daarnaast zou het de procesgang ten goede komen wanneer Slachtofferhulp Nederland zes weken voorafgaand aan de terechtzitting een indicatie kan geven, of spreekgerechtigden tijdens de terechtzitting gebruik wensen te maken van het spreekrecht, hoeveel personen dit betreft en hoeveel tijd die personen nodig denken te hebben. Dan kunnen de rechters op het moment dat zij de zitting moeten appointeren, daar rekening mee houden.
5. Tot slot is de voorzitters van strafzaken van Rechtbank Oost-Brabant aan te bevelen om het spreekrecht bij voorkeur voor het requisitoir van de OvJ te laten uitoefenen. Hiermee wordt voorkomen dat het slachtoffer reageert op wat hij of zij voorts heeft gehoord ter terechtzitting, bijvoorbeeld de persoonlijke omstandigheden van verdachte. Op deze manier kan een ongepaste verklaring ten aanzien van verdachte worden vermeden en een woordenwisseling vinden tussen verdachte en spreekgerechtigde wordt voorkomen.

Literatuur- en bronnenlijst

Boeken

- **Bijlsma 2005**
A.C. Bijlsma, *Handboek benadeelde partij. De rol en positie van de benadeelde partij in het strafproces*, Alphen aan den Rijn: Kluwer 2005.
- **Langemeijer 2010**
F.F. Langemeijer, *Het slachtoffer en het strafproces*, Deventer: Kluwer 2010.
- **Bijlsma 2011**
A.C. Bijlsma, *Praktijkboek slachtofferzorg. De rol van het slachtoffer in het strafproces*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2011.
- **Cleiren & Verpalen 2011**
C.P.M. Cleiren & M.J.M. Verpalen, *Tekst en commentaar. De tekst van het Wetboek van Strafvordering en enkele aanverwante wetten voorzien van commentaar*, Deventer: Kluwer 2011.
- **Van Schaaijk 2011**
G.A.F.M. van Schaaijk, *Praktijkgericht juridisch onderzoek*, Den Haag: Boom Juridische Uitgever 2011.
- **Candido e.a. 2013**
J. Candido e.a., *Slachtoffer en de rechtspraak – Handleiding voor de strafrechtspraktijk*, Den-Haag: LOVS 2013.
- **Borgers & Corstens 2014**
M.J. Borgers & G.J.M. Corstens, *Het Nederlandse strafprocesrecht*, Deventer: Kluwer 2014.
- **Verheugt 2015**
J.W.P. Verheugt, *Inleiding in het Nederlandse recht*, Amsterdam: de Zuidas 2015.

Artikelen

- **Groenhuijsen 1989**
M.S. Groenhuijsen, *Nieuwe bevoegdheden voor slachtoffers van delicten*, Tilburg: Juristenvereniging voor afgestudeerden in Tilburg 1989 (JUVAT-reeks; no. 5).
- **Kruis 2011**
N. Kruis, *Wetgevingsbericht: Wet versterking positie van het slachtoffer*, Landelijk Strafbureau strafrecht: 2011.
- **Beaujean 2012**
R. Beaujean, *Wetgevingsbericht: Wet uitbreiding spreekrecht*, Strafbureau LOVS: 2012.
- **Groenhuijsen 2014**
M.S. Groenhuijsen, *Aanvulling van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces: Naar een adviesrecht omtrent 'de vragen van artikel 350'?*, Delikt en Delinkwent: 2014.
- **Beaujean 2016**
R. Beaujean, *Wetgevingsbericht: Wet aanvulling spreekrecht*, Landelijk Bureau Vakinhoud rechtspraak: 2016.

Rapporten

- **Groenhuijsen & Knigge 2002**
M.S. Groenhuijsen en G. Knigge, *Dwangmiddelen en rechtsmiddelen.: Derde interimrapport onderzoeksproject Strafvordering 2001*, Deventer: Kluwer 2002.
- **Groenhuijsen, Pemberton & Lens 2010**
M.S. Groenhuijsen, A. Pemberton & K. Lens i.o.v. WODC, *Het spreekrecht in*

Nederland: een bijdrage aan het emotioneel herstel van slachtoffers?, Tilburg: 2010 (INTERVICT).

- **Slachtofferhulp Nederland 2011**
Slachtofferhulp Nederland, *De positie van het slachtoffer in het strafproces*, Slachtofferhulp Nederland: 2011.
- **Leferink 2012**
D.S. Leferink i.o.v. Slachtofferhulp Nederland, *Slachtofferrechten, doen ze recht aan slachtoffers?*, Slachtofferhulp Nederland: 2012.
- **Keulen e.a. 2013**
Keulen e.a. i.o.v. WODC, *Naar een tweefasen proces?*, Rijksuniversiteit Groningen: 2013.
- **Teeven 2013**
F. Teeven, *Recht doen aan slachtoffers*, Visie van de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie op het slachtofferbeleid: 2013.
- **Significant onderzoek 2014**
Significant onderzoek, *Wet Versterking Positie Slachtoffers*, Ministerie van Veiligheid en Justitie: 2014.

Elektronische bronnen

- *Schade verhalen*, slachtofferhulpnederland.nl (zoek op: *schade verhalen*).
- Initiatiefvoorstel Dittrich, eerste kamer.nl (zoek op: *initiatiefvoorstel Dittrich*).
- 'Wat mag een slachtoffer verwachten van de overheid? Spelregels voor het omgaan met slachtoffers', *Slachtofferhulp Nederland*, 12 december 2012, slachtofferhulp.nl (zoek op: *slachtofferrechten*).
- 'Onbeperkt spreekrecht slachtoffers en nabestaanden', *Rechtspraak*, 1 juli 2016, rechtspraak.nl (zoek op: *onbeperkt spreekrecht*).
- *Dood Eindhovens meisje in 1995*, rechtspraak.nl (zoek op: *gewraakt Eindhoven*).

Jurisprudentie

Rechtbank

- Rb. Rotterdam 29 mei 2001, ECLI:NL:RBROT:2001:AB1823.
- Rb. Maastricht 9 februari 2007, ECLI:NL:RBMAA:2007:AZ8122.
- Rb. Amsterdam 15 december 2011 ECLI:NL:RBAMS:2011:BU8322.
- Rb. Amsterdam 15 december 2011 ECLI:NL:RBAMS:2011:BU8313.
- Rb. Amsterdam 21 juni 2012, ECLI:NL:RBAMS:2012:BW9108.
- Rb. Amsterdam 21 mei 2012, ECLI:NL:RBAMS:2012:BW6148.
- Rb. Oost-Brabant 19 oktober 2016, ECLI:NL:RBOBR:2016:5799.
- Rb. Oost-Brabant, 22 november 2016, ECLI:NL:RBOBR:2016:6438.

Hoge Raad

- HR 7 maart 1972, NJ 1973, 35.
- HR 12 januari 1993, LJV ZC9183, NJ 1993/532.
- HR 19 maart 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD8963.
- HR 11 april 2006, ECLI:NL:HR:2006:AV4007.
- HR 22 april 2008, ECLI:NL:HR:2008:BB7077.
- HR 11 oktober 2011, ECLI:NL:PHR:2011:BR2359.
- HR 6 maart 2012, ECLI:NL:HR:2012:BR1149.
- HR 1 juli 2014, ECLI:NL:HR:2014:1496.

Parlementaire stukken

Kamerstukken Tweede Kamer

- *Kamerstukken II* 2000/01, 27632, 3.
- *Kamerstukken II* 2001/02, 27632, 5.
- *Kamerstukken II* 2002/03, 27632, 10.
- *Kamerstukken II* 2004/05, 30143, 3.
- *Kamerstukken II* 2014/15, 34082, 3.
- *Kamerstukken II* 2014/15, 34082, 6.

Wet- en regelgeving

Kaderbesluiten

- Kaderbesluit 2001/220/JBZ *PbEU* 2001 (vervallen).

Richtlijnen

- Richtlijn 2012/29/EU van het Europees Parlement en de Raad *PbEU* L 315/57 Tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ (*PbEU* 2012, L 315).
- Richtlijn Slachtofferbeleid dd. 19-11-1986 (*Stcrt.*1987,64).

Wetten, besluiten en regelgeving

- Aanwijzing slachtofferzorg (vervallen).
- Aanwijzing spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring (vervallen).
- Burgerlijk Wetboek (BW).
- De Wet Terwee, 23 december 1992, *Stb.* 1993, 29.
- *Stb.* 2010, 1: Wijziging van het Wetboek van Strafvordering, het Wetboek van Strafrecht en de Wet schadefonds geweldsmisdrijven ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces.
- *Stb.* 2012, 345: Wet van 12 juli 2012 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering en uitbreiding van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces.
- *Stb.* 2016, 160: Wet van 14 april 2016 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter aanvulling van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces en wijziging van de Wet schadefonds geweldsmisdrijven ter uitbreiding van de mogelijkheid van uitkering aan nabestaanden.
- Wegenverkeerswet 1994 (WWV 1994).
- Wetboek van Strafrecht (Sr).
- Wetboek van Strafvordering (Sv).

Overige stukken

- Advies Raad van State t.a.v. adviesrecht, d.d. 24 juni 2014 (No.W03.14.0066/II).
- F. Teeven, Brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten -Generaal: *Visie op slachtoffers*, d.d. 22 februari 2013.
- Slachtofferhulp Nederland, folder *Spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring*. Deze folder is bedoeld om slachtoffer te informeren inzake het spreekrecht en kan worden beschouwd als een richtlijn.